

Юрій ЛУЦЕНКО: «У будь-якій країні опозиція має силу, коли вона працює

З ЛЮДЬМИ»

Два роки, три місяці й кілька днів був ув'язненим экс-міністр внутрішніх справ Луценко.

Перше телефонне інтерв'ю Юрія Віталійовича Луценка прозвучало на благовіщенському мітингу біля пам'ятника Т. Шевченку. А 8 квітня подружжя Луценків завітало в студію телеканалу ТВі на розмову з ведучою Ілоною Довгань. Пропонуємо увазі читачів «Слова Просвіти» скорочений варіант цього полілогу.

— Вітаємо Вас! Говоритимемо про те, що було, про те, що є зараз, і про те, що буде потім, — Ваші найближчі плани. Ваші відчуття другого дня на волі? Як почуваетесь?

— Усвідомив, що я на волі, сьогодні: прокинувся, як уже звик, о шостій ранку. Іра ще спала. Дивлячись на неї, чуючи синів у сусідній кімнаті, зрозумів: я вдома. І тоді щастя прийшло до мене. Передати це словами дуже важко, бо насправді воля! А бути зі своїми — це, напевно, найважливіше. Я завжди цитую Ліну Костенко, яка писала: «Найголовніше у цьому житті — набутися зі своїми». Коли сидиш у камері й відчуваєш, як пісок часу просипається (а його не так багато відпущено кожній людині), то розумієш, що діти ростуть, дружина чекає і ти втрачаєш цю можливість. Це найважче — оце просипання цього золотого піску часу.

— Як Ви почали по-філософськи говорити... «Пісок часу», «просипається» — ось такі філософські зміни відбулися.

— Триста книжок прочитав — мав час і натхнення думати й говорити. Не збираюся красуватися, просто я сидів у камері з Шекспіром, із Бродським, із Кізі, із Фаулзом — із прекрасними письменниками.

— Ірино Семенівно, інколи кажуть, що важко витримати стрес не тільки від горя, а й від радості. Як Ви його пережили?

Ірина Луценко: Стрес, мабуть, від наповненості: за цей період, постійно перебуваючи з дітьми і з собакою, я відчувала незаповненість цього сімейного буття, яким ми прожили з Юрою 26 років. Постійна прихована думка — він там. Ми їмо — що він там робить? Ми радіємо — він не радується. Постійна думка, що він там хворий, що він там сам, що умови не ті... Весь час тиснуло, що не можеш закрити собою, не можеш допомогти, не можеш замкнути це коло. Отака з'явилася прогалина. І ось учора нарешті вона закрилася, ця порожнеча. Закінчена, завершена дія. Та, яка відбувалася протягом двох років, націлена на єдину мету — Луценко повинен бути разом із нами, Луценко повинен бути тут. Два роки колосальної переоцінки цінностей. Ці два роки розлуки, цей бермудський трикутник між тюрмою, домом і судом, дали можливість зрозуміти, що найцінніше — сім'я, те, що було у нас із Луценком 26 років. Найцінніше — це діти, народжені й вирощені з любов'ю, гарні й розумні діти.

Колаж Олександра Литвиненка

Спогади, які залишилися, — ото було найцінніше в цьому житті. Два роки досягнення мети — повернути чоловіка в сім'ю. Ми досягли цього результату. Є завершена дія — я дуже рада.

— Ви народний депутат, продовжуєте працювати в парламенті.

Ірина Луценко: Звичайно. Спілкування з тюремниками, вивчення недоречностей і прогалин, які є в нашому законодавстві та кримінально-виконавчому кодексі, новий Кримінально-процесуальний кодекс, моменти спілкування засуджених із родичами в СІЗО і в тюрмі, — надали мені колосального практичного досвіду.

Юрій Луценко: Я знав, що у мене найкраща дружина, — але дивуюсь тому, як вона вписалася в політичну діяльність. Тепер вона зобов'язана так, як допомогла мені, допомогти іншим людям, які перебувають у несправедливості, в біді.

— А які були у Вас за цей час найважчі моменти? Що було найважче, що було найгірше і що Вам допомогло вистояти?

— Це ж не вперше йдуть випробування. Я, напевно, занурюся трошки в історію...

Моя Ірина заплакала вперше через політику (напевно, взагалі вперше, бо ми ніколи не сварилися у сім'ї до сліз), коли під час акції «Україна без Кучми» показали Харків, у якому під дощ зігнали працівників бюджетної сфери із плакатами «Кучма — наш президент». Дружина заплакала і сказала: «Ти ризикуєш свободою, життям, здоров'ям на майдані, як і всі наші, а їм це не потрібно. Вони щасливі в рабстві, коли їм наказують виходити з якимись плакатами». Я кажу: «Іро, ти не права. Люди там із різними думками стоять, і рано чи пізно

вони будуть іншими. Але їм потрібно, щоб хтось почав ту дорогу».

Ще одне мушу згадати... Мене часто везли в автозаку вулицею Лесі Українки і я проїжджав свій власний будинок на вулиці Лесі Українки, 3. Я пригадував, як я на другий день Помаранчевої революції на чолі колосальної колони ішов до ЦВК, а Іра з меншим, ще на ручках був, з вікна кухні махали маленькою помаранчевою стрічкою. Я прекрасно розумів, що вона відчуває: чи чоловік повернеться, не знав ніхто, як і всі, хто був у цій колоні.

А третє випробування виявилось найскладнішим: я опинився віч-на-віч із собою у дев'яти квадратних метрах, як у казці, за сімома замками. Чотири ряди ґрат та багато іншого. Ага — і в сусідній камері вбивця чотирьох міліціонерів. Очевидно, щоби підкреслити...

Я не говоритиму про «зручності» у цій камері, бо вона була побудована 1861-го. Очевидно, що мене випробовували. Відсутність вікна, з'їдені грибок стіни... Але найстрашніше — коли ти був весь час у русі, а тут тебе раптом кинули — і в тебе нема ні книжки, ні телефона, про інтернет дарма й говорити, і нема навіть до кого озватись. І ти не розумієш, чи ще комусь потрібен...

Тюрма легше дається тим, у кого є про що згадати. У мене було дуже багато про що згадати — і доброго, і поганого. Я вів величезну дискусію сам із собою. Повірте, я собі ставив найприскіпливіші оцінки.

Детально записував і почуття, і події. Більше — думки і почуття, бо зовнішнє виявилось вторинним уже дуже швидко.

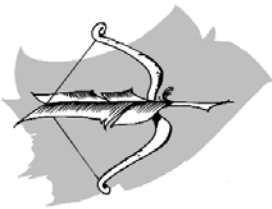
Найбільше мені допомогло кілька ре-

чей. Насамперед Іра, бо я кожен день знав, що до мене прийде як захисник моя дружина, яка принесе не просто новини, а відчуття потрібності. А для мене як для людини соціальної це найважливіше. Вважаю, якщо я потрібен — я існую. Якщо не потрібен — немає жодного сенсу в такому бутті. До мене приходила людина, яка також давала мені ін'єкції оптимізму і впевненості, що ми переможемо. Хоч я й сам оптиміст, але інколи й на мене нападала хандра. Тому Іринина робота зі мною була найважливіша.

Друга подія — лист Адама Міхніка. Він для мене був надзвичайно важливий. Він писав, що ти, Юро, вийдеш із високо піднятою головою. Я не намагався саме так учора йти, але з подивом учора згадав таке закінчення його листа. Міхнік мене дуже підтримував. Бо сказав: ти не перший на цій дорозі, всі ми її пройшли, це випробування дуже корисне для тебе як для людини. І він мав рацію.

Звичайно, потім було дуже дивно, що адміністрація США, євроінституції говорять про політв'язнів і безпосередньо про Луценка. Скажемо чесно: у нас у країні довго насаджувалася ідея, що американські заяви про необхідність демократичних стандартів є, мовляв, про зовнішнє око. Мовляв, вони циніки і насправді бачать тільки бізнес. А виявилось, що ці, начебто плакатні істини, для них є правилами. І вони реально допомагають людині, якої взагалі не знають, доля якої є частиною більшої проблеми: потягнути за Луценка — і ти витягнеш Україну.

Закінчення на стор. 3

Ірина МАГРИЦЬКА,
Луганськ

Ідемо вперед, повернувши голову назад?

Той, хто має можливість відвідати Луганськ, помітить, що сьогодні тут аж сім пам’ятників Леніну, три з яких зараховані до об’єктів культурної та історичної спадщини й охороняються законом. Уже ні для кого не таємниця, що Ленін був натхненником людиноненависницької ідеології, міжнародним терористом, за наказами якого за політичними мотивами репресували мільйони людей, знищили Українську народну республіку.

Ще з радянських часів у Луганську стоїть величний пам’ятник К. Є. Ворошилову на коні (це той Ворошилов, який заявив: “Ми свідомо пішли на голод, тому що нам був потрібний хліб” і з ініціативи якого напередодні Другої Світової війни знищили 36 тис. офіцерів Червоної армії). Стоять два пам’ятники засновнику ВЧК Ф. Е. Дзержинському, стільки ж — червоному командирові О. М. Пархоменку, іншим революціонерам — П. І. Богині, І. С. Орешку, І. І. Алексєєву-Кумачу, І. М. Яковенку, Г. П. Звейнеку.

Є в Луганську пам’ятники Трудівників Луганщини; Героям Великої Вітчизняної війни; Героям-молодогвардійцям; меморіальний комплекс “Гостра Могила” на честь подвигу бійців Червоної армії. Є численні пам’ятні знаки на “братських могилах” — Луганським червоногвардійцям; Луганським робітникам, які загинули за радянську владу; Офіцерам Радянської армії; Учасникам революції та громадянської війни; Борцям революції тощо. Малоімовірно, що під пам’ятними знаками покояться ті, на честь кого вони встановлені, але завдяки цим численним капишам Луганськ схожий на суцільну братську могилу.

Тут є меморіал на місці вручення ордену Червоного прапора трудящим Луганська. Функцію пам’ятників виконують також танки, гармати, літаки, паровози, що теж стоять тут із радянських часів.

Ці пам’ятники були невід’ємною частиною радянської традиції монументального мистецтва й водночас — одним із символів тієї доби, засобом комуністичної пропаганди, виховання гордості за свою “велику Родину” і створення ілюзії історичної пам’яті.

Чи не в кожному селі, в усіх райцентрах Луганщини є бронзові Леніни, “герої” боротьби проти УНР, молодогвардійці. Іван Захарченко, дослідник історії українського козацтва на Луганщині, на питання своїх учнів, коли ж ми, нарешті, станемо краще жити, відповідає: “Тоді, коли з центру нашого села приберуть боввана — Леніна”. І ось торік під час грози блискавка влучила саме в цього радянського ідола — повідривала кам’яне шмаття з його голови і зруйнувала постамент. Люди кажуть, це знак.

Колись, іще в 90-ті, на хвилі демократизації в Первомайську місцеві мешканці звалили пам’ятник Леніну. 2007-го, після указу Віктора Ющенка “Про заходи у зв’язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932—1933 років в Україні”, де-не-де на Луганщині за вказівкою місцевої влади знесли пам’ятники вождів світового пролетаріату (в селах Новосвітлівка Краснодонського району, Троїцькому — Попелянського, Чорнухиному — Перевальського, у райцентрі Новопскові), а також напівзруйновану скульптуру молодогвардійцям у Зоринську. Того ж року в Луганську на Театральній площі пам’ятник Леніну хтось облив фарбою, 2009-го хлопець-відчайдух підірвав пам’ятник Леніну в Рубіжному, а в січні цього року сміливці написали слово “кат” і намалювали свастіку на його постаменті в Алчевську.

Якби Кабмін іще 2007 р. подбав про вилучення з національного реєстру нерухомих пам’яток цих радянських бовванів, їхній демонтаж був би масовим і законним навіть на Луганщині. А так — тим “хуліганам” світять терміни ув’язнення. Луганські комуністи не дрімують — одразу відновлюють своїх кам’яних ідолів.

Монументальні уподобання луганської влади за доби Незалежності

Чимало скульптур у Луганську споруджено з ініціативи або за підтримки влади вже після 1991 року. Наприклад, у самому

Війна пам’ятників на Луганщині

Усі ми свідки того, як в останнє десятиріччя дедалі активнішою стає боротьба двох Україн — власне української, або європейської, і радянсько-євразійської. Прояви цієї боротьби спостерігаємо і в мовно-історико-конфесійній сфері, і в сфері культурно-монументальній. Лінією ж фронту в цій цивілізаційно-ментальній війні є південно-східна Україна.

Пам’ятник Жертвам ОУН-УПА на Луганщині

Луганську — це пам’ятники Воїнам-афганцям; Донським козакам; Трьом музам; Героям-ліквідаторам наслідків аварії на ЧАЕС; Карлові Гаскойну (Катерина II доручила цьому шотландському підприємецеві будівництво чавуно-ливарного заводу на річці Лугань; луганська влада нарекла Гаскойна разом із цією російською імператрицею засновником Луганська); Робітникам-ливарнику; Божій Матері; Невідомому автору “Слова о полку Ігоревім”. Пам’ятним знаком “За державу” ушанували Павла Луспекаєва (у Луганську він проживав у віці 17—18 років), який у фільмі “Белое солнце пустыни” відтворив образ невідомого радянського митника Павла Верещагіна, якому було “за державу обидно”. Поставили погруддя першому міському голові Луганська (1883—1891 рр.) Миколі Холодиліну, уродженцю Орловщини. У Старобільську на подвір’ї університету імені Тараса Шевченка встановили пам’ятник Остапові Бендеру...

Після 1991 року увічнили в камені й Володимира Даля (біля Східноукраїнського національного університету; це вже другий у Луганську пам’ятник творцеві “Толкового словаря живого великоруського язика”, який прожив тут перші три роки свого життя. Планували увічнити, окрім Даля, ще й Бориса Грінченка, який на Луганщині прожив шість років і саме тут почав упорядковувати свій славетний “Словар української мови”, — і ці дві фігури мали б утілювати гасло про “два крила духовності” на Луганщині; а вийшло, як завжди, одне крило — російське). Увічнені й Михайло Матусовський (автор пісні “Подмосковные вечера”); Тетяна Снежина-Печонкіна (поетеса, автор пісні з репертуару Алли Пугачової “Позови меня с собой”); у Луганську вона прожила півроку від свого народження, потім виїхала з батьками-військовими до Росії й більше сюди не поверталася).

До 75-річчя Голодомору-геноциду місцеве керівництво змушене було виконувати відповідний указ президента Віктора Ющенка. Так, в обласному центрі встановили пам’ятник жертвам Голодомору 1932—1933 рр. на Луганщині — його розмістили у сквері Пам’яті, що навпроти приміщення СБУ (колишнього КДБ—НКВС). Поряд із ним — пам’ятник жертвам сталінських репресій. По селах Лу-

ганщини, де лютував Голодомор, де-не-де поставили хрести, але на них написано щось на зразок: “Упокой, Господи, души невинноубиенных рабов твоих”, і немає на тих хрестах жодного прізвиська реальних жертв Голодомору. Та й самі хрести поставлені, як правило, не на місцях масових поховань.

За офіційною інформацією, до листопада 2008 року на Луганщині встановлено 280 пам’ятних знаків жертвам Голодомору. Очевидно, сюди зараховано й хрести з написами “Спаси и сохрани”, які саме тоді ставили при в’їзді до багатьох населених пунктів.

2003 року, до 65-річчя Луганської області, тодішні її батьки Олександр Єфремов та Віктор Тихонов запросили на відкриття свого дітища — пам’ятника князю Ігореві неподалік від обласного центру — мера Москви Юрія Лужкова. Журналісти розповідають про кумедний випадок, який там стався. Відомий українофоб Лужков запитав своїх луганських послідовників, де Росія? А коли довідався, то з

гнівом поставив ще одне запитання: “А чому це Ігор підняв меч саме в її бік?” Усім його “вірнопідданим” стало ніяково, запала пауза. Але у великому тихоново-єфремівському почті знайшлася одна історично грамотна людина, яка виправила незручне становище, сказавши: “Юрію Михайловичу, в часи князя Ігоря Росії ще не було”. Московський начальник підозріло обвів усіх поглядом і нарешті видав свій дозвіл на існування пам’ятника: “Тогда пусть!”

Минулого року депутати Ровеньківської міськради прийняли в подарунок від російського міста-побратима Ровеньки Белгородської області погруддя імператора Олександра II — на знак нашої з Росією “спільної історії”. Зараз депутати вирішують, де його поставити.

2010 року за ініціативою скандально відомого Арсена Клінчаєва — депутата Луганської міськради від ПР, голови організації “Молода гвардія”, у центрі Луганська встановлений пам’ятник “Жителям Луганщини, павшим в 1943—1956 гг. от рук карателей-националистов из ОУН-УПА” (список “жертв” ОУН-УПА, які, швидше за все, насправді були жертвами НКВС, складає 21 особу). Цей величний монумент вартістю 1,5 млн грн (ці гроші нібито дали “Молода гвардія”) і “Спілка молоді регіонів України”) для луганської влади є настільки значущим, що разом зі скульптором Миколою Можаяєвим його співавторами були тодішній голова ЛОДА Валерій Голенко і колишній голова облради Віктор Тихонов, а в церемонії його відкриття взяв участь такий високий гість, як Костянтин Затулін.

Двома роками раніше тематично близький пам’ятник “сватовчанам, які загинули від рук воїнів ОУН-УПА у Львівській та Івано-Франківській областях у

післявоєнні роки” відкрито в райцентрі Сватове. Учасниками мітингу на честь його відкриття були представники ПР, КПУ і тієї ж “Молодої гвардії”.

Проукраїнська громадськість не сидить склавши руки

Соціально активних людей із чіткою проукраїнською позицією в Луганську небагато — воно й не дивно, зважаючи на шалений пресинг усуціль провладних ЗМІ з їхньою проросійською пропагандою. І все ж ці люди намагаються боротися з колишніми штатними комсомольцями в нинішній луганській владі, орієнтованій на зорі Кремля, та з численними активістами проросійських партій і рухів, й інколи навіть перемагають.

Так, 1988 року в селі Олексіївка Перевальського району встановлено пам’ятник Борисові Грінченку на подвір’ї школи, в якій він учителював. 1991 року члени товариства “Меморіал” у Сухій Балці на околиці Луганська поставили хрест на місці розстрілу земляків комуні-більшовицькою владою у 1937—1942 роках, його тричі руйнували і тричі відновлювали — у 1994, 1997 і 2005 роках.

1998 року пам’ятник Тарасові Шевченку заввишки 4,5 м постав у центрі Луганська завдяки спонсорській підтримці Василя Іваницького з Канади; фізично перешкоджали його встановленню місцеві комуністи на чолі з їхніми вождями — Челишевим, Герасимовим, Смірновим. В окремих селах місцеві краєзнавці (Віра Аннусова, Олексій Погорілий, Василь Каплунов, Іван Кава) ще до указу В. Ющенка встановили хрести на вшанування своїх померлих від голоду 1933-го односельців.

У 90-ті на будинку в селі Половинкине на Старобільщині, де народився і жив Іван Світличний — відомий український дисидент, шанувальники його таланту встановили меморіальну дошку. Два роки тому її хтось зірвав.

Іще на зорі незалежності Василь Каплунов, дослідивши історію рідного краю, встановив хрест на могилі поблизу Можняківки Новопсковського району, де поховані кінні гайдамаки Запорозького корпусу армії УНР, що захищали кордони Ук-

раїни 1918 року від більшовиків і денікінців. 2003 року противники української незалежності обстріляли з мисливської зброї табличку на цьому хресті, згодом над нею ще раз поглумилися, проїхавшись по ній трактором, а 2007 року взагалі зламали дубовий хрест на цьому місці.

2011 року в Стаханові вандали-українофоби зруйнували погруддя Тараса Шевченка, яке стояло тут з 1961 року. Мабуть, їм дошкуляло те, що біля цього пам’ятника збиралася на українські свята місцева патріотична громада. Тепер вона самотужки збирає кошти на встановлення нового погруддя Кобзареві. Зрозуміло, що винуватців жодного з названих злочинів міліція й не думала шукати, навіть карних справ не завели, на відміну від недавнього випадку з руйнуванням пам’ятника Сталіну в Запоріжжі.

Залишаються актуальними вимоги до місцевих органів влади з боку українських громад щодо вшанування, наприклад, у Луганську першопоселенців пам’ятниками українським козакам і селянам (вони заселили терени сучасного Луганська задовго до указу Катерини II про відкриття заводу на Лугані); а в Антрацитівському районі, багатому на кургани, описані ще Дмитром Яворницьким, — щодо гідної охорони й відзначення спеціальними знаками цих пам’яток національного значення. Мешканці Дякової слободи Антрацитівського району вимагають від влади гідно вшанувати 200 своїх земляків, репресованих більшовицькою владою. Та влада, як і годиться, ніяк не реагує.

Хто ж стане на постамент у сквері Пам’яті?

Найбільші ж баталії п’ятий рік поспіль чиняться між проукраїнською громадою і міськими депутатами за збереження скверу

Пам'яті на місці колишнього Гусинівського цвинтаря в центрі Луганська (на ньому з кінця XIX ст. поховані десятки тисяч людей, представників творчої інтелігенції, духовенства, жертви трьох голодоморів, двох воєн, сталінських репресій; а сьогодні на їхніх могилах розміщують дитячі майданчики й готові розмішувати розважальні заклади), а також за майбутній пам'ятник на вже підготовленому постаменті в центрі цього скверу. Депутати хотіли встановити тут фігуру Катерини II як “засновниці Луганська”, громада ж (понад 30 організацій) — скульптуру Янгола-Охоронця. Були численні протестні мітинги проти Катерини як символу імперії та розпусти, колективні листи до міського голови Сергія Кравченка з вимогою не допустити такої ганьби; були громадські слухання з гнівними виступами представників громадськості.

Цікаво, що під час оголошеного кон-

Затулін на відкритті пам'ятника жертвам ОУН-УПА на Луганщині

курсу громада збрала понад 20 листів із 324 підписами за пам'ятник Янголові-Охоронцю, а прихильників Катерини II було 331 — це нардеп Колесніченко, “Молодогвардійці” Клінчаєва і працівники заводу “Маршал”, власником якого є нинішній народний депутат від ПР Сергій Горохов (цю кількість апологетів російської царіци влада зіпнула нашивку, злякавшись масової народної підтримки іншого пам'ятника вже наприкінці конурсу). Нарешті, 2011 року луганські депутати стали на позицію здорового глузду й погодилися на пам'ятник, запропонований громадою.

Аж ось вигулькнув новопризначений архієпископ Луганський та Алчевський УПЦ МП Митрофан: 12 березня цього року він написав відкритий лист до С. Кравченка з вимогою не розглядати більше питання щодо встановлення пам'ятника Янголові, який, на його думку, є не православним, а католицьким символом, що провокуватиме конфлікти між його паствою, з одного боку, і парафіянами “неканонічної” УПЦ КП і греко-католиками — з іншого. Чи Митрофан не знає, а може, забув, що подібні пам'ятники є в багатьох містах Росії і в зовсім не католицьких Києві та Кіровограді?

28 березня прихильники Наталії Вітренко і члени Партії пенсіонерів України швиденько відреагували на цей лист московського батюшки акцією з вимогою не споруджувати пам'ятник Янголові-Охоронцю у сквері Пам'яті, а натомість установити православний поклонний хрест.

Отож не можна не помітити, що луганська посткомуністична влада своєю “монументальною політикою” намагається довести, що Луганськ (заснований українськими селянами та козаками приблизно за 150 років до указу Катерини II) є суто російським містом, де ніколи не було ні самих українців, ні їхньої культури.

А влада в Києві, яка за всіх наших президентів не помічала цих відвертих антидержавних дій, уже в недалекому майбутньому ризикує пожнати гіркі плоди такої своєї страусячої позиції.

Олег ЧОРНОГУЗ

Усяке я бачив за роки свого життя. Про всяке писав протягом 50 років. Але про найнижчу стадію людської деградації пишу вперше. У мене як в українця не тільки розривається душа, а й перо стає палаючим. Увесь цивілізований світ заявив про свідоме знищення української нації голодом у 1932—1933 роках. Це ж підтвердили у своїй відомій заяві країни, що репрезентують Організацію Об'єднаних Націй, Європейський Союз. А в 21 країні Голодомор в Україні 1932—1933 рр. визнано геноцидом українського народу. Геноцидом українського народу Голодомор визнали Католицька Церква, Константинопольська Православна Церква, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Православна Церква (Московського Патріархату в Україні), Українська Автокефальна Православна Церква.

У будівлі Верховної Ради, де 28 листопада 2006 року ухвалили закон “Про Голодомор 1932—1933 років в Україні”, 2 квітня 2013 року у хвилину жалоби і пам'яті за невинно убієнними, у сучасних комуністів несподівано підкосилися ноги і вони не підвелися. Впали в прострацію: сиділи, мов дерев'яні одоробала.

Цим мертві на совість і честь боввани ствердили, що вони є послідовниками ідей катів українського народу, що їхня ідеологія, давно засуджена в Європі, є фашистською. Побратим Сталіна по пакту Молотова—Ріббентропа Гітлер із расових міркувань винищував євреїв і циган. Те саме творив на своїй території з народами біснுவатий Сталін і його служка Каганович. Це вони у врожайний рік в Україні виморювали голодом українське непокірне селянство — основу нашої нації. Печерна ненависть “батька всіх народів” Сталіна до українців, як і московсько-більшовицька політика тієї кривавої доби, стала в очах цих політичних маніяків найефективнішою формою ідеологічної боротьби з українським народом.

У ті, не такі вже й далекі часи (бо ще й нині живуть свідки штучного більшовиць-

Комуністи сидять!

Згідно зі ст. 2 Закону України “Про Голодомор 1932—1933 років в Україні” — публічне заперечення Голодомору 1932—1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу і є протиправним.

кого голодомору в Україні), італійський посол, що перебував на той час на службі в українській столиці — Харкові засвідчував: “Голодомор улаштований із метою “провчити селянина” і провести “модифікацію етнічного матеріалу”. Тобто винищити корінне населення, його історію, мову й культуру.

“Сидячі” комуністи у Верховній Раді очевидно хочуть втілити в практику переробку “етнічного гумусу”. Ці комуністичні кліщі на тілі українського народу, нині за награвовані й здобуті у прислужництві сильним світу цього статки не тільки їздять на шикарних мерседесах, живуть у найпрестижніших маетках найпрестижніших районів, а й ставлять позолочені пам'ятники людиноненавистнику Сталіну. Тому, який свого часу їм заповідав: “Знищення соціальної бази українського націоналізму — індивідуальних селянських господарств — було одним із основних завдань колективізації на Україні” (“Пролетарська правда” від 22.01.30).

2006 року, після довгих дебатів, Верховна Рада ухвалила Закон, який визначає, що Голодомор 1932—1933 років є Геноцидом українського народу. Тоді за переконливими архівними доказами та ж Верховна Рада дійшла висновку й узаконила, що Голодомор є Геноцидом.

Майже 10 років тому, 2003-го, “полковник від історії” Дмитро Табачник, виступаючи в Верховній Раді **14 травня 2003 року під час спеціального засідання, зачитав (очевидно, зі свого “докторського” реферату) таке: Голодомор є Геноцид українського народу.** У мене збереглися записи тих незабутніх днів і того патріотичного полум'яного спічу Дмитра Володимировича в українському парламенті. Саме він, Д. Табачник (скільки цинізму в істоти, яка нині заперечує те, що казала десять років тому) зачитав Звернення **до українського народу, в якому визнали, що “...Голодомор був свідомо організований сталінським режимом і повинен бути публічно засуджений українським суспільством як один із найближчих за кількістю жертв факт геноциду у світовій історії”.**

Того ж 2003 року, але вже у вересні, на відзначення 70-ї річниці Голодомору, українська делегація на 58-й сесії Генеральної Асамблеї ООН звернулася до представників усіх народів світу підтримати ініціативу України щодо засудження Голодомору 1932—1933 років в Україні як акту геноциду. Співавторами тієї Спільної заяви про один із найжахливіших проявів геноциду в історії людства комуністичною ідеологією виступили 36 держав-членів ООН.

Ушануванню пам'яті жертв голодомору в Україні 1932—1933 років віддають дань і схилиють голови всі цивілізовані народи світу, вважаючи її всесвітньою тра-

гедією українського народу. І от на цьому світовому тлі, на землі і серед людей, чий діди і батьки — невинно убієнні, перебуває жалюгідна секта червоно-чорних душ без совісті й честі. Обіцяльники соціальної справедливості тупо дивляться поперед себе, по-бичачому мовчать і не піднімаються — навіть на всі свої чотири... Без Бога в серці, без віри у душі, із презирством до тих, кому обіцяли світле майбутнє, купка ненависників в українському парламенті не тільки не визнає геноцидом голодомор 1932—1933 років, а й не віддає елементарної людської шани безневинно убієнним... Ось таке воно, це ідеологічне плем'я, секта нелюдів, за душею в яких нічого святого.

Я всяке на своєму віку бачив, але отакіх “сидячих” — з тупими поглядами бездумних очей побачив уперше. Ця страшна картина сидіння пітекантропів із Верховної Ради України обійшла весь телевізійно-інтернетівський світ. Майже чотири десятки дерев'яних бовдурів в українському парламенті не піднялися зі своїх місць, щоб схилити голови перед тими, кого їхні ідеологічні попередники фізично винищили. Невже й вони в ім'я своєї людиноненавистницької ідеології готові йти на знищення народу, поміж якого і за рахунок якого живуть і паразитують? Прапор і шкірянка, червоний бантик і чорний маузер — їхні ідеали і їхні символи?

Комуністи сидять, як злочинці під час Нюрнберзького процесу. Безпринципним бовванам дана партійна команда — сидіти! У Верховній Раді VII скликання сидить секта, начебто вірячи в свого мертвого муміфікованого божка, що зажадав мільйонних смертей на цій землі. Сидять дрібненькі, нищі раби мертвого ідола. Сидять — роботи чи релікти з доби пітекантропів, неандертальців? Без сорому і людських чеснот. Сидять — вгодовані і ситі, унікальні комуністи в історії людства! Начебто законотворці, які чудово знають, що публічне заперечення Голодомору 1932—1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу.

Сидять, злісні й розпашілі, і всі до одного — злочинці. Хоча б з точки зору моралі і совісті свого народу. Сидять і не каються. Не піднімаються і не просять каяття. Бо де у бовванів думки. Де ті мислі? У порожніх бездумно-партійних головах самі команди. Команди злочинців, яких досі в Україні і не осудили, і не заборонили. Сидять, виконують ролі 5-ї колони у нашій країні — ролі саботажників, агентів і вірних кремлівських служок-лакуз, груди яких часто прикрашають ордени чужих держав. Час суду всенародного настане — вони таки повинні сидіти на лаві злочинців!

Мені шкода, що Ви не бачите тут “політичного підтексту”, хоча як чех Ви могли б легко собі уявити подібну ситуацію в міжвоєнній Чехословаччині, — коли б там якийсь закордонний спонсор скористався в Судетах лише німецькою мовою і зігнував чеську, бо так, мовляв, зручніше — і для туристів, і для місцевого населення.

Я справді не сподівався від чехів такої короткої історичної пам'яті і такого браку чутливості до чужих, досить делікатних проблем.

Сподіваюся, кримський інцидент був лише прикрим непорозумінням, а не виявом принципової політики Вашого уряду. Із найкращими побажаннями,

Микола РЯБЧУК,
письменник і публіцист,
віце-президент
Українського ПЕН-центру

**Вельмишановному Панові
Іванові Почуху,
Амбасадорові
Чеської Республіки в Україні
Київ, 8 квітня 2013 р.**

Шановний Пане Амбасадоре.

Мушу зізнатися, що я глибоко розчарований і засмучений інформацією, яка з'явилась у пресі (“Туристичні маршрути в Криму маркують іноземними мовами”), та Вашим коментарем до неї на сайті радіо “Свобода”.

Я розумію, що українізація України, тобто подолання колоніальної спадщини, мала би бути справою українського уряду, а не чеського, але я переконаний також, що чеські колеги не повинні робити внеску в подальшу русифікацію нашої країни. Повірте, ми маємо достатньо впливового сусіда, який робить це набагато послідовніше й ефективніше. Ми маємо також чи-

мало людей у власному уряді та місцевих адміністраціях, які йому енергійно в цьому допомагають.

Як амбасадор, Ви не можете не знати, що Україна впродовж кількох століть зазнавала brutальної колонізації й русифікації, і що українськомовні українці й сьогодні залишаються соціально маргіналізованою й упослідженою частиною населення в абсолютній більшості регіонів, особливо в Криму, де на всіх рівнях домінують запеклі російські шовіністи, українофоби й татарофоби.

Україна — справді реально двомовна країна, але коли з двох мов Ви пріоритезуєте саме російську й ігноруєте українську, Ви тим самим робите вибір на користь “білої”, домінантної частини населення, і виявляєте неповагу до “чорної”, історично приниженої. Ви фактично потурате російським супрематистам у Криму, а разом і їхнім патронам у Києві та Москві.

“Олесь Терентійович був солдатом не тільки на фронті, а й бійцем у житті”.

«Людина, що несла на собі трагічний тягар...»

Леся БЕРНАКЕВИЧ,
письменниця, м. Львів

“Я не хотів би вступати в полеміку з людьми, які, на жаль, не мають відповідної культури, потрібної в такому віці, можливо, не читали його, та, може, й не треба, аби все читали, — сказав організатор вечора — лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка Роман Лубківський. — Олесь Гончар залишив по собі багато справ, а це — відновлення храмів, збереження пам'яток архітектури, долі людських, прекрасні новели, роман “Собор”, “Людина і зброя”, “Щоденники”. Він умів розмовляти і з простими людьми, і з достойниками, правда, не завжди він умів стримуватися, і гнів його був страшний. Він відкрив дорогу таким молодим письменникам, як І. Драч, М. Вінграновський та іншим. Створив газету “Літературна Україна”. За його сприяння молодого літератора Петра Скуня прийняли до Спілки письменників без єдиної книжки. Під час V з'їзду письменників він знайшов у собі мужність, щоб сказати промову, яка на ті часи справила враження вибуху бомби. У цій промові було сказано про долю України, в ній був згаданий Володи-

Фото В. Пилип'юка

мир Винниченко, у ній йшлося про Богдана-Ігоря Антонича, було наголошено на тому, що не можна вивозити до Сибіру карпатське дерево... Йшлося про собори людських душ. Письменник уже тоді готувався до написання “Собору”. А скільки є речей невидимих, про які не прийнято було розмовляти вголос років тридцять тому! Це була людина, яка

Він — унікальна особистість в українській культурі. У молодому віці ввійшов у літературу і став головою Спілки письменників України. У підручниках з української на портреті — він завжди молодий і вродливий. Але водночас із цим навколо його імені склалася двозначна ситуація. Адже нерідко від дехто можна почути: “Це — радянський класик, обвішаний орденами й медалями. Що може сказати цей успішний чиновник сучасній людині? Яким прикладом він для нас може бути?”

Це — Олесь Гончар. І ось у Львівській організації Національної спілки письменників України відбулася літературно-мистецька зустріч, присвячена пам'яті цього видатного письменника, громадсько-громадянина, Героя України з нагоди 95-річчя від дня його народження.

несла на собі великий трагічний тягар”.

Львівщина — місце, до якої тяжів автор роману “Собор”. У Львівському театрі ім. Марії Заньковецької здійснювалися постановки за його творами. Олесь Терентійович шанував Борис Возницький. Письменник був у районах Львівської області. А будівля, в якій розміщена обласна письменницька організація, була для нього віддушиною. Він разом із поетесами Марією Людкевич та Марією Чумарною перерізав стрічку під час відкриття клубу письменників ім. Івана Франка,

який воскрес сьогодні, але, на жаль, вже під іншою назвою.

“На тлі сталінської військової літератури на мене роман “Прапороносці” справив враження своїм романтизмом, добірною українською мовою, — згадував лауреат премії імені Олесь Гончар Левко Різник. — Коли Олесь Гончар поніс переклад роману “Прапороносці” до журналу “Новий мир”, то головний редактор видання кинув рукопис автору межі очі: “Олесь, ти що — думаєш, тільки хохли воювали з фашистами?”. Відтоді я ще більше почав звертатися до Олесь Гончара, бо збагнув: він у своєму

романі підкреслив вклад українців у перемогу над фашизмом”.

Під час зустрічі виступили доцент кафедри гуманітарної освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України Мирослава Зваричевська, художники Євген Безніско та Іван Крислач — автори ескісів до книг Олесь Гончара, фотохудожник Василь Пилип'юк, який створив чимало портретів видатного письменника і прийняв від нього найвищу державну нагороду — Національну премію імені Тараса Шевченка, поетеса Марія Людкевич.

Вечір організували Львівська організація Національної спілки письменників України, Українське товариство охорони пам'яток історії і культури, Галицьке районне об'єднання ВУТ “Просвіта” м. Львова. У ньому взяли участь актори Національного академічного театру імені Марії Заньковецької — Юрій Брилинський, Святослав Максимчук, Олександра Люта, Юрій Чеков.

Цю літературно-мистецьку зустріч організатори мають намір передати як естафету на захист культури в бібліотеки та школи Львівщини, а також залучити до “Року Олесь Гончара” письменницькі організації України.

Уляна ВОЛІКОВСЬКА,
м. Київ

Це міжмузейний проект, до створення якого долучилися Національний музей літератури України, Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. Яворницького, Центральний державний музей-архів літератури й мистецтва України, Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років. На виставці представлено близько 400 експонатів, серед яких меморіальні речі, рукописи, малюнки, світлина, нагороди, а також документальні матеріали, маловідомі широкому загалу. Основа виставки — особистий архів О. Гончара, наданий дружиною Валентиною Данилівною, яка звернулася до гостей: “Олесь Терентійович був солдатом не тільки на фронті, а й бійцем у житті. Йому боліло, коли молодь вивчала не справжню історію свого народу, а вигадану, йому боліло, коли українці зрікалися своєї мови, йому дуже не хотілося, щоб українці загубилися у світі, а Україна зникла з географічної мапи землі”.

В урочистій залі зібралося багато людей, які особисто знали Олесь Гончара. “Гончар був не просто гарним патріотом, він тяжко болів Україною. Сьогодні, коли йде тиск на Україну, коли топчуть українську мову й українські святині, дуже не вистачає Гончара. Роман “Прапороносці” відіграв надзвичайно важливу роль у когорті письменників, які наслідували Гончара. Є людина-письменник і людина-людина. І дуже часто ці іпостасі не збігаються, а в постаті Олесь Гончара це злилося, він був дуже порядною, широко, щедрою душею людиною. Він у будь-яких складних ситуаціях боровся, стояв як

Оберіг нації

Днями у Меморіальному комплексі “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років” відбулася виставка, присвячена 95-річчю від дня народження Олесь Терентійовича Гончара. Вона відкриває цикл заходів “Історичні постаті XX століття”.

наш провідник і вистояв. “Ніхто брудними копитами не затопче мого імені”, — казав він. Він був прапором України, нам сьогодні не вистачає такого прапора для боротьби за Україну”, — ділився спогадами письменник Ю. Мушкетик. А міністр культури України Леонід Новохатько зазначив, що у кожного в душі є свій Гончар як апостол правди і моральності, є знання величчя цієї постаті: “Ми повинні подумати, як нам зробити те, на що він поклав життя. Ми повинні донести до наступних поколінь усі його ідеї”.

Про Олесь Гончара як про людину, яка й нині залишається моральним авторитетом, говорив голова Національної спілки письменників

Віктор Баранов: “Ми — заполітизоване, закоммерціалізоване суспільство, у нас моральні орієнтири зміщуються і тому ми пожинаємо дуже гіркі плоди. Такі постаті, як Олесь Гончар, залишаються оберегом. Його заповіт “Собори душ своїх бережіть” і сьогодні залишається актуальним. Часом дорікають, що О. Гончар дуже соціальний письменник, але у нас література вся соціальна, в основі соціальності лежить її український національний інтерес. Тому що в Україні письменник ніколи не дозволяв собі бути тільки письменником, тільки митцем, а завжди був виразником пригніченої нації, яка самоідентифікується до сьогодні”.

Фото Олександра Литвиненка

Меморіально-літературний куточок Олесь Гончара в бібліотеці с. Станіславка

Бібліотекар Станіславки — Валентина Христин

Євген БУКЕТ
Фото автора

Названо лауреатів премій імені Олесь Гончара

З квітня в столичному Будинку письменників відбулося традиційне нагородження лауреатів премії імені Олесь Гончара. Лауреатом літературної премії імені Олесь Гончара 2013 року (засновники — Міністерство культури України і Національна спілка письменників України) став Віталій Аблицов за книгу “Діалог через рез океан: Юрій Шевельов. Олесь Гончар”.

Міжнародну недержавну українсько-німецьку літературну премію імені Олесь Гончара на кращий твір молодого автора цього горіч отримали: у номінації “Поезія” — Олена Герасим’юк (м. Київ) — за збірку поезій “Глухота”, Тарас Ілля (м. Київ) — за збірку поезій “Коріння океану”; у номінації “Проза” — Марія Хіміч (с. Тетерівка, Житомирський район, Житомирська обл.) — за повість “Байстрючка”; у номінації “Мала проза” — Наталя Лиса (Ната Чайковська) (с. Смолява, Горохівський район, Волинська обл.) — за збірку новел “По суті”, Леся Павленко (с. Петропавлівська Борщагівка, Києво-Святошинський район, Київська обл.) — за збірку оповідань “Жоржиновий

бог”; у номінації “Літературознавча праця” — Юрій Гай (м. Біла Церква, Київська обл.) — за дослідження “Письменники дивізії “Прапорonosців”; у номінації “Публіцистика” — Ганна Чіпко (м. Київ) — за художньо-публіцистичні етюди “Примхи Амура”; у номінації “Дитяча проза” — Світлана Гужва (Сторожівська) (с. Сторожове, Чутівський район, Полтавська обл.) — за збірку “У помасі лелечого крила”.

Премію Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам’яток історико-архітектурної спадщини імені Олесь Гончара цього року посмертно присудили Олександр Шовуті, який народився, жив і працював у селищі Дослідницькому Васильківського району на Київщині, за збірку вибраних поезій “Дзвони врятованого сонця”.

Щороку “День Гончара” є насамперед днем юних талантів. Так і цього разу, найбільшою родзинкою свята стало звернення до молодих лауреатів від засновників українсько-німецької премії

письменниці Тетяни Куштьевської і підприємця Дітера Карренберга, яке зачитав правник Олесь Гончара Нестор: “Ми сподіваємося і віримо в те, що наша українсько-німецька літературна премія імені Олесь Гончара для молодих авторів в усіх своїх номінаціях орієнтується на талант, майстерність і здатність авторів чути свою епоху. Література залежна від морального здоров’я суспільства. І ми маємо надію, що в кращих роботах наших лауреатів, як у дзеркалі, відбиваються всі проблеми, якими живе Україна”.

Цього року серед творів, надісланих на здобуття премії, були дивовижні літературні прориви, які неможливо не помітити.

Ми вітаємо наших лауреатів та бажаємо їм нових професійних, серйозних робіт — глибоких і актуальних. Будьте здорові й міцні духом. Не забувайте слів, які писав Олесь Гончар 5 червня 1986 року у “Щоденниках”: “Слава тій силі, яка зміцнила мій дух!” Золоті слова!”.

«Життя як джерело»

Під такою назвою у Дніпропетровську, в музеї “Літературне Придніпров’я” відкрилася виставка до 95-річчя з дня народження видатного письменника й громадського діяча, Героя України, академіка, лауреата Державної премії України імені Т. Шевченка, інших державних премій Олесь Терентійовича Гончара (1918—1995).

Світлана МАРТИНОВА,
ст. науковий співробітник музею
“Літературне Придніпров’я”

Дніпропетровськ — центральна географічна точка у його біографії. Саме тут, у козацькій Ломівці, на околиці міста, народився Олесь Гончар. Сюди повернувся обпалений війною, аби в Дніпропетровському університеті продовжити перерване війною навчання.

У будиночку сестри по вул. Клубній, 25, де мешкав під час навчання, написав перші твори-новели “Модри Камінь”, “Весна за Моравою”, нариси “Аспірантка”, “Співачка”, роман “Прапорonosці” (кн. 1 і кн. 2), з яким одразу яскраво увійшов в українську літературу та був визнаний наймолодшим її класиком.

Із 1947 року, після переїзду до Києва, щорічно до 1984 року навідувався в Ломівку. Приїздив сам, із родиною, зі своїми іменитими друзями.

“Вся Клубна наче пахла поезією”, — писав Павло Загребельний і зауважував, що “...справжні твори тільки й можуть народжуватися у таких блаженних куточках, як Ломівка!”.

Тому не випадково “добра половина творів” Гончара, як він сам зізнавався, створювалися і задумувалися саме в Ломівці, на “незабутній Клубній”, де “сама атмосфера, середовище людей трудових” схилили до творчості.

Нашим степовим духом навіяні і “Тронка”, і “Таврія”, і новели з циклу “Південь”. Тут писалися “Людина і зброя”, “Перекоп”. Тут “визрів” і роман “Собор”.

Сам Олесь Гончар неодноразово називав дніпропетровські роки найхарактернішими, найвизначальнішими для свого формування. Тож саме в Ломівці, серед “добрих”, “гарних, незлобивих людей”, які “живуть змістовним життям”, “полишають глибокий слід на землі — променистий світ любові...” визріла і головна риса творчості письменника — уміння вивіщити людину, уміння звертати увагу більше на добрі, приязні, сонячні аспекти життя своїх героїв, ніж на темні його прояви (хоча вони й не зникають із поля бачення письменника).

Виставка “Життя як джерело” засобами музейної експозиції різноманірно відтворює відомі й маловідомі сторінки життя і творчості письменника-земляка. На виставці представлені унікальні фото з колекції музею; листи Гончара до свого товариша по Харківському газетарському технікуму Василя Бережного, в яких говориться про драматичний період у житті студента Гончара, пов’язаний із нищівною критикою його новели “Модри Камінь”; рукописи ранніх оповідань і фронткових поезій, рукопис “Голубого Дунаю”, що вважався втраченим Дніпропетровським обласним книжковим видавництвом, яке так і не спромоглося опублікувати його 1946 року та рукописи незавершеного й неопублікованого твору “Великий Луг”. Цей твір шанувальникам творчості письменника представили вперше.

У перші роки після повернення з війни Олесь Гончар відвідав Великий Луг. Під кінець життя хворий автор “Собору” згадував у своєму Щоденнику (запис 5 листопада 1993 року): “Ще до того, як дия-

вольське Каховське море затопило Великий Луг і козацьку Січ, не раз бував я влітку на Нікопольщині, ніби передчував біду, ніби хотілося надивитись востаннє на все, що невдовзі мало зникнути... Щось мене так тягло в ці заповітні краї. Ще не чути було про сталінську злочинну “будову віку”, але в повітрі вже висіла тривога, чула душа, що буде завдано по Україні ще й такий удар... Бував я тоді в Капулівці, схилився перед могилою Івана Сірка (перенесений при затопленні на нове місце, той надмогильний камінь, кажуть, ще й досі “плаче”), найдовше бував я тоді в с. Покровському, де стояла колись січова церква, оглядав острів в річці Підпільній, де трималась до останнього Нова Січ і звідки Калнишевському лягла дорога на Соловки...”.

... Нема вже Великого Лугу...”.

Цьому незавершеному роману присвячена окрема зала виставки. Рукописи роману проілюстровані унікальними фотографіями затоплених дніпровських плавнів з архіву Нікопольського краєзнавчого музею.

Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. Яворницького володіє безцінною колекцією меморіальних предметів Олесь Гончара.

У музеєзнавстві дедалі частіше побутує думка про близькість музею до храму. Адже в музеї експонат, реліквія зберігається, вивчається, виставляється для споглядання та поклоніння. Відбувається те ж розкриття сакрального чи історичного змісту, його духовної чи історичної цінності. У цьому можна пересвідчитися, відвідавши виставку “Життя як джерело” у музеї “Літературне Придніпров’я” та виставку “Історичні постаті XX століття: Олесь Гончар” у Національному музеї історії Великої Вітчизняної війни (1941—1943) у Києві, де в ці дні експонуються чи не найбільші гончарівські раритети з фондів нашого музею, а саме “кабінет за грубоку в Ломівці”. Там стіл, за яким писалися згадані вище перші класичні твори письменника, книжкова шафа з будинку в Ломівці, куплена Гончаром наприкінці 1940-х років, коли він почав формувати свою бібліотеку, військовий кітель Олесь Гончара, в якому він повернувся з фронту у якийсь час ходив на заняття в університет, карбідка, при світлі якої ночами працював над своїми літературними творами, та інші.

Кажучи музейною мовою, кожен із цих предметів має свою “легенду”.

Зі старого, знищеного в роки війни будинку Терентія Біличенка — батька О. Т. Гончара, вціліли дві речі: стіл 30-х років із точеними ніжками та ікона Спасителя.

Ікона під час вибуху вилетіла через відчинену квартиру, а стіл незадовго до цього батько виніс на подвір’я. Ікона зараз висить у хаті сестри письменника Олександри Терентівни Сиви на Клубній, 25, перед якою молилась “баба Шура” за болящих (вона лікує молитвою), а стіл — власність музею — сьогодні експонується в Києві. Отак символічно поєдналися ці дві речі: ікона Спасителя, який захистив молодого хлопця в роки війни, провівши через усі випробування, щоб той пізніше, ставши письменником, прихистив усю українську літературу.

С. М. ДЮГАЄВА,
директор Котовської районної ЦБС, Одеська обл.

У бібліотеку села Станіславка знову поспішає поштарка. Листи до сільської бібліотеки — велика дивина. А ще й від таких людей, і чому саме в бібліотеку? Може, це справді одне з тих небагатьох сьогодні місць, де є висота...

Перший лист бібліотекар Валентина Іванівна Христинич отримала 28 грудня 2008 року. Його надіслав член Національної спілки письменників України, лауреат премії ім. Павла Тичини, заслужений працівник культури Микола Палієнко.

У своєму листі він розповів про добрі, дружні стосунки з відомим українським письменником Олесем Гончаром, який у роки Великої Вітчизняної війни був у селі Станіславка, про що сам Микола Олександрович дізнався, перечитуючи фронтіві щоденники письменника.

М. Палієнко звернувся з проханням до сільського бібліотекаря знайти в селі Станіславці хатину та тих людей або їхніх потомків, у яких під час Великої Вітчизняної війни зупинявся відомий український письменник, орієнтуючись на уривок зі щоденника Гончара: “11 апреля. Станіславка (20 км от Днестра). В хатах красиво, стени разри-

совані квітами, печки — петухами, на стінах украшения — венки, связанные из колосьев, соломы, цветов. В одной хате замечательная картина местного парня: степ и степ. Орел с черными громадными крыльями сидит над степью, крылья его занимают полстены, а в когтях у него солдат маленький-маленький против него. Все черно, хмуро, только красные брызги от клюва до сердца солдата. Картина как кошмар, как сон, как великая трагедия человека-воина”.

Прохання не залишило байдужим нікого. Майже все село на чолі з Галиною Іванівною Захарчук — головою сільської ради — підключилося до пошуків. На жаль, хатина не збереглася, не збереглася і картина, яку так досконало описав письменник: виїхали з села потомки свідків тих років. Але бажання якось зберегти факт перебування на станіславській землі Олесь Гончара було настільки великим, що В. І. Христинич вирішила створити меморіально-літературний куточок у бібліотеці. А щоб його наповнити, звернулася до вдови Олесь Терентійовича, Валентини Данилівни Гончар, з проханням надіслати для

нього матеріали, які б доповнили сторінку історії рідного села воєнної пори і широко висвітлили б творчість одного з найвідоміших майстрів українського художнього слова.

Уже в червні 2009-го посилака прибула до села. Родинні фотографії письменника, портрети 50—60-х, 90-х років, а також його книги, підписані Валентиною Данилівною в дар станіславській сільській бібліотеці, стали основою літературно-меморіального куточка.

“Його талант дав йому таку відомість, такі висоти, що будь-які епітети вже не потрібні: він — Олесь Гончар, він назавжди залишився в серці нації, в серці літератури, він — справді незабутній”.

Той маленький куточок у сільській бібліотеці нашого району — це бажання зберегти пам’ять і доторкнутися до величчя цієї людини.

2013 року шанувальники творчості великого письменника відзначають його 95-річчя ювілей. Наша бібліотека запланувала і здійснила низку масових заходів до цієї дати, адже слово обранця української літератури звучить у наших серцях.

Фото Олександра Литвиненка

Олександр РЕШТ,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України, заступ-
ник директора Інституту історії України
НАН України, голова Національної спіль-
ни краєзнавців України

“Малоруссы, малороссы (иногда называемые южноруссами), представители одной из трех восточно-славянских народностей, *вместе именуемых русскими* (курсив наш — *О. Р.*)” — так починається стаття про українців в одній із найпопулярніших у Російській імперії енциклопедій, що в короткий період часу з 1900 до 1909 р. витримала чотири стереотипних видання і п’ять з додатковими двома томами. Здавалось би, позаду залишилися “довге” XIX ст. з його пробудженням державних і державно-правових доктрин, до усвідомлення національного буття і тут тобі (вже у модерну добу!) такий анахронізм у вигляді гасла соціального енциклопедичного видання...

Але викладений у статті погляд на українців (малоросів) та їхні взаємини з іншими східнослов’янськими народами — росіянами (великоросами) та білорусами — був інтегральною частиною російської державно-правової доктрини, яка постулювала існування “триєдиного” “русского народа”. Згідно з тією ж офіційною доктриною, малороси як інтегральна складова триєдиного “русского” панівного в імперії народу мали всі законні підстави вважати себе співтворцями російської держави, її військових перемог та її літературної російської мови. Тож значна частина українців імперії тоді ще без внутрішнього конфлікту поєднувала в собі щонайменше дві ідентичності, однією з яких була офіційна загальноросійська (“общерусская”).

Наскільки різоче іншим в імперську добу від сьогоденного було значення деяких етнополітичних категорій, добре ілюструє вже давно хрестоматійний вислів “Севастополь — город русской славы, славы русских моряков”. Коли цей вислів у варіантах народився у XIX ст., він однаковою мірою стосувався усіх трьох східнослов’янських народів, “*вместе именуемых русскими*”, а не вказував конкретно на один, хай і найбільший серед них (якщо не брати до уваги офіцерський склад Чорноморського флоту, періоду найбільшої його військової слави, то виявиться, що серед його моряків переважали рекрути, а потім призовники з українських губерній імперії). Сьогодні ж цей вислів, у повному відриві від свого первісного значення, перетворився на один з найефектніших, сказати б — сакральних, пропагандистських штампів — “аргументів” у спробах довести винятково російські “історичні права” на це місце.

З іншого боку, попри всю формальну повноту прав (і безправ’я також), що їх мали в самодержавній імперії малороси як індивідууми, вони, а точніше та у часі постійно зростаюча чисельно частина з них, що відмовилася від дуалістичної ідентичності на користь модерної, української, як усвідомлена спільнота перебувала у значно

Модерна українська нація: зародження, формування й утвердження

гіршому становищі щодо можливості задоволення своїх національно-культурних потреб, ніж інші народи, не обтяжені офіційною належністю до державоформуючої у Російській імперії нації. Парадокс реалій буття українців у Російській імперії полягав у тому, що в той час, як інші її не східнослов’янські народи, маючи свій визнаний у державі статус, найчастіше — “іноземців” (юридичних або тільки політичних), на цій підставі вимагали, залежно від ступеня розвитку, задоволення своїх національно-культурних потреб (зазначимо — не завжди безуспішно), то українцям доводилося виборювати саме право вважатися і визнаватися з боку держави окремим народом, аби тільки мати можливість заявити про свої національно-культурні потреби та вимагати їх задоволення.

“Довге” XIX ст. у сфері національної політики Російської імперії минуло під впливом кількох паралельних, взаємопов’язаних між собою процесів. Патріархальна поліетнічна імперія, якою Росія була ще на початку XIX ст., сто років потому під впливом російського націоналістичного дискурсу стрімко трансформувалася в імперію національну — однієї великої російської нації, яка, згідно з офіційною державно-правовою доктриною, охоплювала все східнослов’янське населення імперії. З іншого боку, національні рухи серед народів імперії ставили під сумнів саму можливість здійснення названої вище трансформації Російської імперії. Успішність або неуспішність цієї трансформації чи не в першу чергу залежала від долі в імперії українського руху, який самим лише фактом свого існування руйнував і спростовував основу основ для побудови імперії однієї пануючої великої російської нації — офіційну доктрину про “триєдиний” “русский народ”. Багатомільйонне селянське українське населення (малороси) з розминою, часто з подвійною, невизначеною, ще не сформованою ідентичністю представляло собою поле запеклої битви, на якому, без перебільшення, вирішувалася доля імперії. Це був своєрідний етнічний субстрат, з якого влада Російської імперії цілком могла у XIX ст. зростити собі надійну опору, перетворивши позірну доктрину про “триєдиний” “русский народ” на реальну дійсність. Так само органічно нечисленні піонери українського національного руху першої половини XIX ст., а потім і продовжувачі їхньої справи шляхом послідовної національно-культурної та політичної праці могли б зростити на цьому ж етнічному субстраті модерну українську націю.

Ще наприкінці XVIII ст. населення українських земель, інкорпорованих до складу Російської імперії, характеризувалося значною перевагою корінних мешканців. На Лівобережжі українці становили 98,1 % населення, Слобожанщині — 85,9 %, Правобережжі — 88 %, у Степовій (Південній) Україні — 71,5 %. Упродовж XIX ст. населення України в межах Російської імперії зросло більш як утричі — з 7,7 до 23,4 млн осіб. Таку значну динаміку спричинив не лише його природний приріст, а й міграції інших етнічних груп. Міграційна політика царизму стала одним із визначальних важелів “інтеграції” України до складу імперії: її поглинання та русифікації. Російський царизм з допомогою усіляких пільг та привілеїв спонукав представників інших національностей, передусім німців, греків, болгарів, сербів тощо до заселення українських земель. Найбільше ж заохочували до цього росіяни.

Про колонізаторську національну політику царизму свідчить структура міського населення України. Наприкінці XIX ст. корінні мешканці становили тут не більше третини. Найменше українців проживало у великих містах: в Одесі, наприклад, їх налічувалося не більше 6 % усього населення, навіть у Києві — лише 22 %. Загалом у промисловості, на транспорті та в торгівлі

працювало трохи більше 9 % українців. А серед учених, митців, медичних працівників, церковних служителів їх було 0,5 %.

Наприкінці XIX ст. внаслідок переселенських рухів частка корінних мешканців України зменшилася з 90 до 80 %. Натомість збільшилася кількість росіян: у той період частка останніх серед населення України становила майже 12 %. Найбільше їх було серед чиновництва, купецтва й робітництва на Лівобережжі та півдні України. Разом із зрусифікованими українцями вони становили тут більшість міського населення.

Українці в XIX — на початку XX ст. перетворилися на аграрну націю, що визначальним чином вплинуло на формування психологічного, соціокультурного архетипу, а також здатність суспільства до самоорганізації, усвідомлення корпоративних та національних інтересів та їхнього захисту.

Інкорпорація українських земель супроводжувалася нівелюванням особливостей їх територіально-адміністративного устрою, форм самоуправління, усталених судових інституцій тощо. Україну взагалі “оголосили” природним продовженням Росії, а її населення — спорідненим російському. На цій підставі не припускалася навіть думка про те, що в Малоросії мешкає народ зі своєю багатовіковою історією, власними культурою, звичаями, побутом, мовою. Ідею автономії України в складі імперії було поховано ще з ліквідацією Гетьманщини.

Однак побоювання рецидивів національних виявів змушували царський уряд вдаватися до запобіжних заходів. Українські міста заповнила російська бюрократія та військові. Тут вони почувалися повновладними господарями. А чиновники-українці, як і заможні міщани та духівники, також здебільшого зрікалися рідної мови. Пожалування козацькій старшині прав російського дворянства теж, серед іншого, сприяло швидкому засвоєнню нею тодішнього варіанту російської мови. Оскільки найбільш очевидним атрибутом кожного народу та вагомою підставою для його ідентичності є мова, саме навколо мовного питання відбувалася основна боротьба в контексті “українського питання”. І серед української освіченої еліти були патріотично налаштовані люди, які не сприймали русифікаторської політики царизму. В їхній пам’яті жили культурні та державницькі традиції української минувшини.

Звернення до історичної пам’яті, дослідження минулого та сьогодення в історичному й етнографічному вимірах, започаткування інституцій, що проводили таку роботу, — все це важливі складові початкового етапу процесу формування національного самоусвідомлення у будь-якому національному русі. Ідею самотутності України живили історико-етнографічні праці, публіцистичні та художні твори, що з’явилися в першій половині XIX ст., а також нові філософські та соціальні концепції, що поширювалися із Західної Європи. Так, великої популярності серед освічених кіл набула теорія німецького філософа Гердера, який обстоював ідею існування людства не в універсальних формах, а в особливих національних виявах, головними з яких є мова й культура. Теорія Гердера стимулювала осмислення таких феноменів, як національна самотутність, свідомість тощо.

Одним із визначальних чинників формування національної свідомості в Україні стало поширення історичних знань. Воно єднало людей усвідомленням спільності їхньої долі, викликало почуття любові до Батьківщини, до славного та водночас тяжкого минулого, відроджувало у пам’яті образи історичних діячів. Знання історії України черпалися з козацьких літописів XVI—XVIII ст. — Самовидця, Величка,

Габ’янки, а також з “Історії русів”. Рукописи цих творів переписувалися й поширювалися серед освіченої громадськості. 1822 р. в світ вийшла перша узагальнююча чотиритомна праця з історії України Дмитра Бантиша-Каменського. Автор обстоював право України на автономне козацьке самоврядування. Ще більше оригіналів документів (на жаль, зокрема й недостовірних) вміщено в п’ятитомній праці з історії України Миколи Маркевича, що побачила світ у 1842—1843 рр. У ній широко використано відомості козацьких літописців XVII—XVIII ст. Саме за цю працю Маркевича розкритикував відомий російський літератор Віссаріон Белінський. У рецензії, опублікованій у часописі “Отечественные записки”, він засудив автора за прагнення викладати історію України як самотітну, незалежну від історії Росії. Однак ні ця критика, ні те, що обидві праці — Бантиша-Каменського й Маркевича — були надруковані поза межами України (в Москві), не завадило їм набути широкої популярності серед української інтелігенції. Вони сприяли утвердженню в сучасників усвідомлення належності до окремого народу зі славною й героїчною історією.

У зв’язку зі зростанням у широкого громадського загалу цікавості до української минувшини розгорнув активну діяльність із видання рукописних пам’яток Осип Бодянский. Українець Полтавщини, він став славістом за освітою та фахом, професором Московського університету. У 1846—1848 рр. учений очолював часопис “Чтения в императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете”. На його сторінках завдяки О. Бодянському вперше побачили світ такі пам’ятки української історіографії, як “Літопис Самовидця”, літописні праці А. Рігільмана, П. Симоновського, а серед них і блискучий анонімний історико-публіцистичний памфлет “Історія русів”, який засуджував запровадження кріпацтва та ліквідацію автономного самоврядування на Лівобережжі і Слобожанщині.

Створена 1843 р. при київському генерал-губернаторові Тимчасова археографічна комісія у своїй діяльності вийшла далеко за межі головного завдання, поставленого російським урядом: довести, що Правобережна Україна й Волинь, приєднані до імперії наприкінці XVIII ст., — “край истинно русский”. Величезна кількість історичних документів, знайдених у громадських і приватних архівах і виданих членами комісії під керівництвом таких авторитетних істориків, як Михайло Максимович, Микола Костомаров, Микола Іванович та інші, доводила, що насправді це регіон український. Тож українська історична наука безпосередньо впливала на формування національної самосвідомості українців, набувала значення першорядного чинника цього процесу.

Українське національне відродження нерозривно пов’язане з діяльністю навчальних закладів, де виникали гуртки викладачів і студентів, члени яких ставили за мету вивчати історію, мову, народну творчість України, популяризувати ці знання серед широких верств населення. Одним із перших осередків національного відродження стала Слобожанщина, де у листопаді 1804 р. було засновано перший у підросійській Україні університет (відкрився у січні 1805 р.). Він став не тільки науково-освітнім центром Слобідської й Лівобережної України, а й провідником національної культури в регіоні. При університеті було засновано друкарню та книгарню, започатковано видання газет, журналів, альманахів. Ці видання висвітлювали не лише соціально-економічне та політичне життя регіону, а й історичне минуле українського народу, самотутність його культури.

Далі буде.

«Роблю те, до чого маю покликання»

Борис Степанович ДОВГАНЬ — український скульптор, заслужений діяч мистецтв України, почесний академік Академії мистецтв України, лауреат премії ім. Василя Стуса. Незабаром митцю виповниться 85 років, а він натхненно продовжує займатися улюбленою справою: щодня у майстерні, чеканить бронзу, вирубє з мармуру, дерева твори, які зачаровують. Своїми здобутками, тривогами, творчими планами напередодні ювілею майстер ділиться з читачами нашого тижневика.

— Борисе Степановичу, вже 57 років Ви “на творчих хлібах”. А з чого цей Ваш шлях почався?

— 1946 року я вступив до річкового технікуму на штурмана, успішно закінчив перший курс. На практику приїхали з приятелем до Канева, а там мали супроводжувати буксир “Жданов”, який тягнув цілий хвіст барж. Від Канева до Києва плили 9 діб. Робота, яка мене чекала, дуже не сподобалася. Мав тоді 19 років. Думав, що робити далі. Батько запропонував вступити до Київського художнього прикладного училища.

Це заняття мене захопило з перших днів. Там навчали малюнка, скульптури, робити декоративні фігури, рельєф тощо. 1950-го училище закінчив, вступив до Київського художнього інституту за спеціальністю “скульптура”.

Мій учитель — Іван Васильович Макогон. Це майстер європейського рівня. Був би неперевершений, якби потрапив в іншу епоху, інше суспільство. Але й так зробив багато. У нього надзвичайно цікаві портрети, етюди з натури, жіночі фігури, рельєфи. На кладовищі просто приголомшливі пам'ятники Юрію Яновському та Михайлу Грушевському. За 2—3 години міг зробити розкішний портрет. Іван Васильович не вмів халтурити. Усе робив на найвищому мистецькому рівні. Феноменально енергійний, невгамовний. Любив викладацьку роботу.

Із приємністю згадую також викладачів Івана Павловича Шаповала, Юрія Євlampійовича Садилена.

Із 1956 року я на творчих хлібах. Був у нас художній фонд, товариство художників — дві організації, які забезпечували роботою митців. Із цією метою працівники установ їздили на заводи, в колгоспи, клуби тощо. Майже все, що робили тоді живописці, збереглося, а скульптурні роботи переважно загинули. Бо ті роботи були здебільшого з бетону, який руйнується, особливо частини, які виступають. Де-неде по селах збереглися пам'ятники солдатам.

Із 1960-х років почали інколи відливати з бронзи декоративні скульптури, якщо замовник мав гроші. Щоправда, з тих скульптур, які ми тоді зробили, майже все покращили, попиляли, знищили. Крадії здавали попиляні частини (руки, ноги, голови) на кольоровий метал. Так загинула моя скульптура “Музика” — трифігурна композиція заввишки два з половиною метри, яка зберігалася на горішці у замовника — “Зеленбуду”. Це мав бути фонтан у сквері на вулиці Архітектора Гордєєвського, де поруч консерваторія, театр Франка, кінотеатр “Україна”. Але там нині бізнес-кафе.

— Яке мистецтво Вам подобається, Ваші творчі принципи?

— Я дійшов висновку: най-

Пам'ятник Папі Івану Павлу II в Києві

кращий твір мистецтва той, який несе щось гарне, позитивне. Буває, що у творі майже нема недоліків, а дивитися не хочеться. Мистецтво — організація дійсності. Як ти організуєш і гармонізуєш життя — залежить від твого розуміння, таланту. Природний хаос може бути привабливим, навіть руйні, коли природні, несуть якийсь чар. А руйна, зроблена людиною, потворна.

— Які свої роботи вважаєте найзначнішими?

— Для мене з моїх робіт на першому місці — пам'ятник художникам-жертвам тоталітарного режиму. Там 41 прізвище тільки знищених фізично: Бойчук, бойчукісти, Алла Горська, Мурашко, Рубан та ін. А скільки ще знищені як особистості, перестали творчо працювати.

Це данина тим трагічним подіям. Як і інші мої пам'ятники, зробив його без замовлення, за власною ініціативою. Єдиний пам'ятник, який виготовив на замовлення — від посольства Ватикану — Папа Іван Павло II. Коли скульптуру відкривали, Папа був ще живий. У цій роботі хотів показати, що Папа в останні роки був фізично слабкий, став менший зростом, переніс травму хребта (падав, коли в нього стріляли), а все одно їздив по всьому світу з проповідями, мав сильну енергію.

Вдалися, вважаю, пам'ятник Пушкіну в Гурзуфі неподалік будинку Раєвських, де 1820 року Пушкін жив, у цьому місці любив відпочивати; паркова скульптура, яку зробив до 200-річчя Гоголя, де письмен-

ник зовсім юний, енергійний, північна столиця ще не висмоктала з нього соки.

Поруч із пам'ятником розстріляним художникам жив видатний художник Богомазов, там пам'ятна дошка моєї роботи. На бульварі Шевченка, 18, де була гімназія, у якій учився Павло Чубинський, — пам'ятна дошка Чубинському. Вважаю вдалими пам'ятники на могилах Сергія Данченка, Слави Стецько, Ігоря Шамо.

Цікаві історії деяких портретів, зокрема Василя Стуса. 1968 року моя майстерня була на вулиці Володимирській, 12. А Василя тоді вже вигнали з аспірантури Інституту літератури АН, він працював через дорогу у Міністерстві будматеріалів. Він часто приходив в обідню перерву до мене. Моя дружина, журналістка Рита Довгань, наполягла, щоб я його виліпив, він дав згоду. Тільки сказав: “Коли позуватиму, буду читати”. Він курив і читав. Тому на портреті в нього опущені очі. Мені здається, це спрацювало на образ. Ліпив я його загалом не більше трьох годин (по 20—25 хвилин). Я тоді міг зробити закінчений портрет за один сеанс. Заходила до мене Алла Горська. Портрет Василя їй дуже сподобався.

У тому ж підвалі зробив портрет Григорія Кочура, який щотижня приходив до мене, коли приїздив з Ірпеня до Києва в справах. Завжди навколо нього було багато молоді. Починалися розмови про літературу. Я його посадив на станок, він худенький, на колінах порфель, повний книжок. Так я його й зобразив із тим портфелем. Майже щоразу з ним приходив Леонід Череватенко. Любив стояти біля Кочура і звіряти, чи правильно я роблю. У таких умовах працювати дуже важко. Але, вважаю, портрет вий-

Пам'ятник художникам-жертвам репресій тоталітарного режиму. Встановлений у Києві біля художньої Академії

Борис Довгань біля портрета Василя Стуса

шов вдалий. Виліпив я й Івана Світличного, Генріха Дворка, композитора Леоніда Грабовського, архітектора Юр'єва. Погляди цих шістдесятників я поділяв. Не розділю їхню долю — в тюрмі не сидів.

Є в мене портрети неокласика Миколи Зерова, знаменитого вченого, академіка Володимира Вернадського, філософа й поета Григорія Сковороди.

— Хто подобається із сучасних скульпторів?

— В Україні досить високий рівень мистецтва, зокрема скульптури. Шановані мною скульптори: Володимир Луцук, з яким ми разом училися. Його розкішна композиція — вирубана в граніті на Києво-Могилянській академії Гулевичівна з дітьми, благодійниця, яка віддала для академії землю; чудові портрети Антоненка-Давидовича з натури, що в музеї шістдесятників, Леонтовича з фотографій та ін. Із молодших — Володимир Шур, який зробив молодому Телігу (встановлена на території політехнічного інституту, де вона жила з батьками). Його роботи — Паніковський, Проня Прокопівна. У нього форма, пластика сучасна, роботи добрі, переконливі. Майстри високого класу Олександр Дяченко, Олександр Сухоліт, Павло Боцвін, Анатолій Куш, автор пам'ятника “Україна”, що на колоні на Майдані Незалежності. Пам'ятник міг бути кращий, у нього були цікавіші рішення. Я у журі голосував за його кращі роботи. Але тоді не набиралося голосів. А як “припекло” зі встановленням пам'ятника, керівництво побачило у скульптора на підлозі один із забракованих ним варіантів, і сказало: “Буде оце”. Зате зробили вчасно.

Кілька років тому була виставка харківської скульптури у виставковому залі НСХУ. Виставка дуже гарна, скульптура цікава. Талановиті митці є по всій Україні.

— Над чим працюєте зараз?

— Ось твір на античний сюжет — “Даная під золотим дощем”. Із товстої колоди, приблизно 80 см у діаметрі. Це в'єтнамське дерево з породи червоних, з якого на деревообробному

комбінаті виготовляють меблі. Його вибракували, віддали мені. Ще однією колодою поділився з приятелем В'ячеславом Клоковим. Він колись вирубав із неї портрет Пушкіна.

Нещодавно вирубав у мармурі два рельєфи “Христос у саду Гетсиманському”, який тепер зберігається у Музеї сучасного мистецтва України на Подолі і “Мадонна з немовлям”. Мене цікавлять людські стосунки, їхній душевний стан. І це я бачу в євангельських сюжетах.

— Коли краще працювати — тепер чи за минулих часів?

— Тоді я б не міг виконати роботи на євангельські сюжети. Звичайно, щось тоді було й добре: збудували майстерні, у цьому будинку їх близько 140. Тут працюють скульптори, художники, монументалісти, графіки. Це власність Спілки художників.

— Чи мали останнім часом виставки?

— Була в мене персональна виставка до 70-річчя у Національному художньому музеї. Відвідувачі поцінували мої роботи, у книзі відгуків писали: “Вражені Вашим глибоким філософським та водночас ліричним мистецтвом” (група інженерів); “Спасибі Вам за пам'ять і правду...” (Пилипенко); “Слухали музику Ваших рук — і так побожно і ясно від неї в душі” (Боринські); “Мистецтво великого художника Бориса Довганя має в серці те, що не вмирає, — це виразна українська ідея, втілена в чудових образах” (Микола Плахотнюк). Такі відгуки надихають.

А от виставку скульптури робити нелегко, портрети дуже важкі, їх неможливо підняти, а комусь доручати страшно — можуть роботи зіпсувати.

— Не шкодуєте, що стали скульптором?

— Як говорив наш філософ Григорій Сковорода, — роблю те, до чого маю покликання, я задоволений.

— Наша редакція, читачі щиро зичать Вам успіхів і міцного здоров'я, щоб перебороти всі труднощі.

Спілкувалася Надія КИР'ЯН
Фото з архіву Бориса ДОВГАНЯ

Петро АНТОНЕНКО

В Україні набуває дедалі більшого поширення органічне землеробство — повна відмова від мінеральних добрив, збагачення ґрунту — лише натуральними добривами (зелена маса, гній, компости). Це насіння для сіви без будь-якої хімічної обробки, дезінфекції. Це заборона використання будь-яких хімічних речовин, отрутохімікатів при обробці культур — боротьба з бур’янами ведеться переважно вручну, лише іноді застосовується механічна обробка і без хімії. Без неї борються зі шкідниками рослин, навіть із колорадським жуком, причому досить успішно. Те саме у тваринництві. Лише органічний корм, без будь-яких домішок, для лікування тварин — лише гомеопатичні препарати. Тварини — на пасовищах, а не у стійлах, птиця — у великих вольтерах, а не в клітках у приміщеннях. Звісно, таке виробництво вимагає більше клопотів і затрат. Але натомість маємо чисті природні продукти.

Усе це і повинна донести до дітей і їхніх батьків екологічна програма “Екосім’я від А до Я”. Її презентація відбулася у столичній агенції Укрінформ (ведучий — координатор просвітницьких медіальних програм Максим Рильський, онук нашого класика).

Програма стартує для вихованців дитячих садків. Водночас це й екологічне просвітництво для батьків. Під час пілотного проекту, що починається у десяти дитсадках столиці, за сприяння організаторів програми створюють екологічні куточки, де діти побачать, як ростуть рослини, доглядатимуть за ними. Відбудуться екологічні вистави. Оголошено конкурс на краще екологічне просвітництво для дитсадків міста. Для батьків у соціальній мережі відкрито екологічний університет, де вони знайдуть

Чим годувати дітей?

“Наш організм — це те, що ми їмо” — така заповідь давньої китайської медицини. А що ж ми їмо? Що їдять наші діти? Говорити на цю тему необхідно. Щоб і діти, і їхні батьки знали і розуміли — харчуватися треба тим, що дає нам природа. А відтак і берегти її. У Києві стартувала нова просвітницька програма для дітей столиці, яку започаткували Департамент освіти і науки Київської міської державної адміністрації та ТОВ “ХіПП Україна”, складова великої міжнародної харчової компанії з виробництва екологічно чистих продуктів для дітей.

багато корисної інформації з екології, здорового харчування. Для родин також оголошено конкурс. Переможець отримає в подарунок велосипед як заохочення користуватися цим екологічним транспортом.

Найголовніше, що екологічне просвітництво буде максимально наближеним до наших життєвих реалій. Тобто батькам і дітям варто знати про життя, екологічні проблеми свого міста, вулиці, двору, і саме тут дбати про чисте довкілля.

Наскільки важливими є проблеми здоров’я дітей, їхнього правильного харчування, збереження довкілля, засвідчили виступи учасників круглого столу. Ось деякі з них.

Наталія Пустовіт, старший науковий співробітник Інституту

проблеми виховання НАПН України:

— Інколи батьки не знають, як пояснити дітям, чому не можна руйнувати мурашники, як називається та чи та пташка. А як можна любити те, чого не знаєш? Важливо також, що в цьому проекті ми не лише розповідатимемо, а й працюватимемо разом із батьками і дітьми.

Ольга Качалова, кандидат медичних наук, доцент кафедри педіатрії Національного медичного університету ім. О. Богомольця:

— Почати варто з освіти батьків. За даним ВОЗ, здоров’я дитини лише на 10 % залежить від медичної допомоги, на 20 % — це гени, ще 20 % припадає на спосіб життя і 50 % залежить від їжі. Здоровий спосіб життя складається з багатьох чинників, але дуже важливе зна-

чення має перебування дитини на свіжому повітрі. Серйозною проблемою став вплив на дітей комп’ютерів, мобільних телефонів та іншої електроніки. Натомість харчування дітей у нас часто ведеться за “залишковим принципом”. Батьки більше уваги приділяють модним візочкам, модним курточкам. Дедалі більше нас, медиків, турбує екопатологія, тобто хвороби дітей, пов’язані з довкіллям.

Наша кафедра провела обстеження стану здоров’я школярів Києва. Відповідаючи на запитання анкети, 80 % дітей заявили, що задоволені своїм харчуванням. Значно менше було задоволених умовами навчання, оточенням. Насправді ж, і це особливо тривожить, діти просто звикли до такого харчування. Але медики жахнулися, коли з’ясувалося, як вони харчуються. Третина з них уранці зовсім не снідає. 40 % дітей віддають перевагу швидкій їжі — піцці, бутербродам, 30 % дітей не вживають гарячої їжі. Наші діти скоро розучаться їсти український борщ. Третина дітей не вживають риби, понад 20 % обходяться навіть без овочів.

Результат — здоровими є лише 7 % випускників шкіл. Кожний третій школяр має захворювання лор-органів, нервової системи, кожен четвертий схильний до алергії. Треба негайно переглянути підходи до харчування дітей. Тому такі просвітницькі програми вкрай важливі.

Олег Жуковський, фермер, голова наглядової ради ПРАТ “Етнопро-

дукт” (Городнянський район, Чернігівщина):

— Коли у моїй родині після двох синів народилася донька, я задумався над тим, як і чим годуватиму свою маленьку та й старших дітей. Тому вирішив опанувати органічне аграрне виробництво. Інвестував у тваринництво, яке тут, у віддаленому районі Полісся, багатому на пасовища, розвивається давно. Почали виробляти корми для худоби без пестицидів, мінералів, худобу вирощувати без жодних антибіотиків, гормонів росту, комбікорму. Український сертифікаційний орган “Органік Стандарт” видав нам міжнародний сертифікат про те, що у нас на полях лише органічне землеробство, наша молочна і м’ясна продукція винятково органічна. Але я зрозумів, що органічне молоко і м’ясо переробників не цікавить. І ми змушені доінвестувати кошти у власну переробку сировини й випуск своєї продукції. Нині випускаємо органічні, екологічно чисті молоко, сметану, кефір, яловичину. Скоро на полицях наших власних магазинів з’явиться перша в Україні органічна ковбаса. Міжнародний сертифікаційний значок на наших продуктах знає весь світ і довіряє йому, він відомий від Америки до Австралії, у Євросоюзі. Проблема — відсутність в Україні відповідного закону про органічну продукцію, чого давно добиваємося. І того, щоб наша продукція була в школах і дитсадках.

СЛОВО

Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА — 2013

Вартість передплати

(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 71 в “Каталозі”

на 1 місяць

9 грн 37 коп.

на півроку

53 грн 37 коп.

на 3 місяці

27 грн 51 коп.

на рік

105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора

Евген БУКЕТ

279-39-55

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ соціальної тематики

Петро АНТОНЕНКО

279-49-47

Відділ просвітницької роботи

Надія КИР’ЯН

270-55-57

Відділ культури

Микола ЦИМБАЛЮК

279-49-47

Відділ коректури

Тетяна ЩЕРБАК

Ірина СТЕЛЬМАХ

278-63-69

Комп’ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК,

Володимир ЖИГУН

278-63-69

Кореспондент

Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Інтернет-редактор

Олександр ЛИТВИНЕНКО

279-39-55

Черговий редактор

Евген БУКЕТ

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б,

м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovoprosvity.org

http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ у

ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Наклад у квітні — 26000

Листування з читачами —

тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність

інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право

редагування та скорочення текстів.

Редакція не завжди поділяє

погляди своїх авторів.

При використанні наших публікацій

посилання на “Слово Просвіти”

обов’язкове.

Індекс газети

“Слово Просвіти” — 30617

4 820095 780016

Василь ШПЩЕР,
м. Львів

Кидалово подешевіло

В українській мові слова “кидалово” не існує. Я запозичив його з “великого і могучего”, який зобов’язаний знати відповідно до закону Ківалова—Колесніченка. Воно походить від слова “кідала”, що українською перекладається як “аферист, шахрай, шулер, брехун”. Це паскудне слово в “общепонятном” має з десяток синонімів (аферист, жулик, плут, мошенник, шулер, обманщик), але вражає інше: із низки зазначених слів тільки одне справді українське — “брехун”, решта ж внесені в нашу слов’яну мову з сучасної російської такими перевертнями, як Колесніченко або забродами-кідаловими, зайдами та окупантами.

Такий трохи незвичний вступ я зробив тому, що антиукраїнська Партія регіонів широко застосовує “кидалово” у своїх політичних маневрах. Уперше ми це побачили, коли на президентських виборах 2004 року тодішній прем’єр-міністр України Віктор Янукович прилетів до Івано-Франківська на зустріч із виборцями. У момент виходу з автобуса хтось зі студентів кинув у нього яйце. Здоров’я, якого його політтехнології представляли Залізним Господарем, вхопився за груди і з переляку чи від втрати свідомості впав. Лікарі говорили про “колаптоїдний стан” і можливі “патологічні зміни”. Губернатор Прикарпаття заявляв, що на прем’єра кинули два камені, Ганна Герман говорила про важкий тупий предмет, а Тарас Чорновіл — про камінь. Україна ж побачила, що замість Залізного Господаря у виборах бере участь людина, яка впала від курячого яйця. А його прислужники дурили народ байками про “тупі важкі предмети” та “колаптоїд-

ні стани”. До того ж Чорновіл через кілька років признався, що він збрехав про камінь...

Наступне “кидалово” Янукович запустив на президентських виборах 2010 року, даючи примітивні обіцянки про достойне життя “вже сьогодні”, “дві мови — одна країна”, підтримку малого й середнього бізнесу, підвищення пенсій, зниження податків, 1 млн квартир для молоді, децентралізацію влади та розширення повноважень місцевого самоврядування. Йому вдалося вчергове “кинути” більшість виборців. Обдурений обіцянками легкого життя, зазобованим імперсько-комуністичною, антиукраїнською пропагандою, Схід обрав Президентом України “професора” Януковича.

На відміну від свого попередника, який прагнув запровадити демократичний устрій у молодій, постколоніальній державі і якого не зрозумів вирощений у тоталітарній державі народ, Віктор Янукович миттєво зосередив у своїх руках всю повноту влади, хоча перед виборами говорив про “децентралізацію”. Почалося тотальне розкрадання держави і нищення малого та середнього бізнесу, пенсійна реформа не тільки зупинила ріст пенсій, а й збільшила вік виходу на пенсію та необхідний для цього стаж роботи. Податкова реформа призвела до масового спротиву підприємців, замість будувати квартири для молоді колосальні кошти, значна частина яких розкрадалася, витрачали на стадіони. Ще вчора — за президентства Віктора Ющенка — регіонали блокували роботу Верховної Ради, вимагаючи підвищити

соціальні стандарти, а зараз не виконують своїх передвиборних обіцянок, що стосувалися покращення життя простих людей “вже сьогодні”. Насправді ж рівень життя українців щодень падає, хіба що діти Януковича стають безмірно багатими. Єдине, що регіонали частково виконали з передвиборних обіцянок — це з порушенням процедури і регламенту “протягнули” закон Ківалова-Колесніченка, який майже остаточно розділив український народ, бо обмежує сфери вжитку української мови, натомість насаджує російську. Як бачимо, Україну окупувала агресивна, потужна, згуртована команда, гіршої від якої, мабуть, на українських землях не було ніколи і яку можна здолати лише шляхом обрання проукраїнського президента. Тому діюча камарилья прагне вчинити чергове “кидалово”.

Розпочали з кидання сніжок, які дешевші за яйця. Молоді люди, які брали участь у мітингу 2 квітня 2013 року біля Верховної Ради, закидали сніжками депутаток-регіоналок Ірину Горіну, Юлію Львовичку, Ірину Бережну, радницю президента Марину Ставнійчук і зрадників “Батьківщини” Табалових. Горіна розказала: “Мені по голові заїхали великим шматком землі — і у мене велика гуля і подрипана. Я одразу поїхала додому”. Пізніше Горіна звернулася до міліції з відповідною заявою, а Чечетов повідомив, що вона зі струсом мозку перебуває в лікарні. Пригадуєте, як в Івано-Франківську куряче яйце в уяві регіоналів перетворилося на каміння та важкі тупі предмети? Тоді обман легко розкрили, бо подію зафіксували численні жур-

налісти. Тепер же регіоналам служать не тільки прокуратура, міліція, суди, а й медицина. Міліція відкрила провадження за статтею “Хуліганство” й почала допитувати підозрюваних у цих діях активістів “Свободи”.

Регіонали відразу вхопилися за той інцидент і видали на-гора заяву, в якій використали такі істеричні звороти, як “фашизм на порозі, опозиція перейшла до звірства й терору”, “заохочення неофашизму”. Причому вони зараховують причетними до цього не тільки Олега Тягнибока, а й Віталія Кличка та Арсенія Яценюка. Чомусь регіонали не впадали у праведний гнів і не називали фашизмом, а з гумором коментували провокації проти опозиційних депутаток, коли їх виганяли з Харківської міської лікарні та коли в Харкові облили зеленкою захисників Юлії Тимошенко... Проте сніжки прихильників опозиції у їхньому трактуванні небезпечніші, бо це “фашизм, тероризм, звірство”.

Лідери опозиційних партій одразу засудили дії нерозумних (або й підготовлених спецслужбами) молодиків і назвали це сніжкокидання провокацією. Арсеній Яценюк вимагає від міністра внутрішніх справ негайно знайти і покарати цих людей. Його підтримали лідери фракції УДАР та “Свобода”. Олег Тягнибок заявив, що опозиційні лідери непричетні до організації цих провокацій і не проводили жодних інструктажів. Микола Княжицький поглянув на цю справу дещо по-іншому: “Ми розуміємо, чому ті молоді люди кидалися саме на цих політиків. Бо саме вони, не даючи вільно обирати, в

тій чи тій формі підіграючи владі, обслуговуючи цей антиукраїнський режим, який навіть голодомор знову хоче примусити нас забути, — забирають майбутнє у цієї молоді й гідну старість у людей старшого віку. Ніхто з “постраждалих” не захистив від нахабних міліціонерів Кужель, Денисову і Слюз, коли їх били. Вони не сказали своєму колезі по партії, а для деякого і другу Кернесу, що посилають найманців, які обливаються зеленкою та кидаються лайном, — гідко і низько. Я вже мовчу про долю Тимошенко і Луценка. Тому не опозиція повинна каятися, а Шуфрич і Чечетов самі мають просити пробащення у власного народу й у колег-жінок по фракції за той стан, у якому ми опинилися”.

Кидання сніжок справді було провокацією, організованою “кидалами”-регіоналами, бо не встигла ще впасти остання сніжка, як з’явилася заява служб Януковича, яка закінчується словами:

“Партія регіонів неодноразово застерігала про загрозу неофашизму в Україні. Сьогодні дедалі голосніше лунають нацистські заклики до фізичного насильства і терору щодо інакомислячих, до людей іншої віри, національності, мовних традицій. Фашизм — на порозі українського Дому. Закликаємо громадян України дати рішучу відсіч “коричневим” (до них, повторюю, зараховують і Кличка з Яценюком. — *В. Ш.*), не допустити сповзання країни в хаос громадянського протистояння й політичного тероризму!”

Тож нове “кидалово” від Януковича полягає у залякуванні південно-східного електорату неофашистською загрозою, подібно як комуністична пропаганда страшила бідного совка американцями...

Михайло КУБЛІЙ
Фото Євгена БУКЕТА

Благовіщення в Києві

7 квітня, на Благовіщення, біля пам’ятника Тарасові Шевченку відбувся велелюдний мітинг опозиції. Його причиною стали нелегітимні збори пропрезидентської більшості — регіоналів і комуністів — у приміщенні Адміністрації Президента, де вони антиконституційно понаухвалювали низку законів. Лідери опозиції назвали такі дії путчем, спробою здійснення державного перевороту.

Опозиція оперативно змогла зібрати тисячі людей. На думку опозиціонерів, їх було понад 20 тисяч: уся площа від пам’ятника і до дороги, тротуари в парку повністю зайняті людьми. Небайдужі прийшли, незважаючи на залякування (чого варте висловлювання регіоналки Бондаренко в ефірі передачі “Шустер Live”, де вона сказала, що молодих учасників акції батьки шукатимуть у моргу), на всілякі перешкоди на дорогах із інших міст до Києва. Були й залякування працівників роботодавцями.

Мітинг розпочався зі справді гарної новини про звільнення Юрія Луценка з в’язниці. Тож перше слово в телефонному режимі надали політв’язню.

Пройшовшиш поміж людей, переконався, що це не якісь байдужі слухачі чи заплачені прапорноносці, а справді представники українського народу, які виїшли на мітинг добиватися кращого життя. Із їхніх реплік можна зрозуміти, що кожен має чітко сформульовані вимоги і готовий доносити їх до влади.

Голова Київської міської організації ВО “Свобода”, народний

депутат Андрій Ілленко закликав кожного українця не бути байдужим, оскільки, лише відчуваючи підтримку сотень тисяч українців, опозиційні депутати можуть змінити ситуацію в державі.

Андрій, київський студент, у розмові зі мною сказав, що прийти на цей мітинг його спонукало усвідомлення того, що в Україні все залежить від кожного її громадянина. І якщо не брати участі в подібних заходах, то нічого не вдасться змінити. Зараз настрої в суспільстві передреволюційні, і хоча це вже другий масштабний мітинг на цьому тижні в Києві, люди не тільки не втомилася, а навпаки, їх прийшло в кілька разів більше. Учасники мітингів усвідомлюють, що саме зараз від них залежить доля країни на найближчі десятиліття.

Студент одного з київських вишів Юрій прийшов на мітинг тому, що йому не подобається політика сучасної влади щодо студентства: університети позбавляють автономії, чинять тиск на студентів із боку Міністерства освіти. Також йому не до вподоби й економічна ситуація в країні, і масштабні фальсифікації на виборах минулого року. Останньою краплею став той путч, який відбувся кілька днів тому. Хоч би що говорила влада, але її дії посприяли мобілізації людей.

На думку шістдесятилітнього професора, останнім часом серед частини депутатів Верховної Ради проявляється небезпечна тенденція — ігнорування Конституції і законів України. Так із порушенням Конституції, і законів, і регламенту Верховної Ради було ухвалено

Закон про засади мовної політики, депутати голосують чужими картками, закони ухвалюють без обговорення. Найобурливіша і найнебезпечніша витівка членів Партії регіонів і комуністів, коли вони, грубо порушуючи регламент, за зачиненими дверима не в приміщенні Верховної Ради наухвалювали купу нібито законів. Професор каже, що уявляє, яке б жахіття було, якби водії так само нехтували правилами дорожнього руху, бо так їм подобається, як це роблять провладні депутати з Конституцією й законами України.

На завершення мітингу Арсеній Яценюк закликав усіх прийти на акцію “Вставай, Україно!”, яка відбудеться в Києві 18 травня, у день Європи. Арсенія Яценюка підтримали Віталій Кличко й Олег Тягнибок.

Екологічні наслідки пожежі на Вуглегірській ТЕС

Безпрецедентна пожежа на Вуглегірській ТЕС, яка знищила чотири енергоблоки загальною потужністю 1,2 ГВт — серйозна техногенна катастрофа з довготривалими економічними й екологічними наслідками.

Під час пожежі, яка тривала понад 15 годин, горіло електро-технічне обладнання, враховуючи 4 високовольтних трансформатори. У кожному трансформаторі було 40 тонн масла, під час горіння якого виділяються небезпечні органічні сполуки, зокрема діоксини й фурані. За неконтрольованого горіння вугільного палива, конструкцій та обладнання станції в атмосферу потрапила величезна кількість токсичних речовин, важкі метали, сполуки сірки й органічні речовини, які не розкладаються в природі й накопичуються у ґрунтах. Викиди від цієї пожежі у вигляді зольного пилу можуть бути рознесені на значні відстані, що призведе до забруднення ґрунтів і поверхневих вод на великих територіях, до підвищення концентрації токсичних речовин у продуктах харчування, вироблених на постраждалих територіях, і погіршення загальної екологічної ситуації в регіоні.

Усі заяви про те, що ця техногенна катастрофа не являє екологічної небезпеки, — безвідповідальні й абсолютно некомпетентні.

Національний екологічний центр України

Закінчення.
Початок на стор. 1

— Свобода. Наскільки для Вас це було очікувано чи неочікувано? І як Ви вважаєте, чому саме зараз? Це пов'язано все-таки з євроінтеграцією? Чи це було дуже знаковим і символічно — на Благовіщення, коли відпускають птахів з кліток? Для Вас це було раптово і чи були Ви готові до цього морально?

— Це було очікувано, але несподівано. Ми, звичайно, відстежували все, що відбувалося навколо проблеми звільнення Луценка і Тимошенка. І, звичайно, цим переймалися. Але я, щиро кажучи, був налаштований чекати до кінця року — до можливості умовно-дострокового звільнення після відсидки трьох чвертей терміну.

Так, мені страшенно хотілося додому, хотілося поцілувати дружину, обійняти дітей, поспілкуватися з друзями. Але я розумів, що сьогодні звільнення Луценка дозволить Європі зберегти обличчя при підписанні угоди про асоціацію України з ЄС.

А я абсолютно щиро як політик і як громадянин вважаю, що немає сьогодні нічого важливішого, ніж ця річ. Якщо ми підписуємо цю, можливо, недосконалу, асоціацію, Україна юридично обезпечена від засмоктування в чорну діру сусідньої північної держави. Якщо ні — ми будемо у цій дірі. І це буде страшенна катастрофа для українського майбутнього.

— Як Ви вважаєте: помилують Тимошенко на Великдень? Бо її захисники також просять про звільнення і кажуть, що після того, як звільнили Луценка, Тимошенко вже не випустять.

— Навпаки, я вважаю, що наша влада зробила такий крок як прецедент. І сьогодні немає жодного аргумента, чому цей крок не можна повторити щодо Тимошенка. Я не знаю, як достукатися до серця, а ще краще — до розуму нашої влади, аби пояснити, що їй це все одно доведеться зробити. Тимошенко не буде відсиджувати у в'язниці надуманий кимось термін за вигадані кимось злочини. Її випустять.

— Ви часто іронізували над президентом, а тепер прийняли його помилування. Чи для Вас байдуже, яким чином це відбулося?

— Напевно, зараз іронія не найголовніша: головне — що я критикую так само. І я вважаю, що Україна Януковича — це не та країна, у якій люди хочуть жити. Бо тут страшно народитися, страшно шукати роботу, а ще страшніше померти. І я в своєму останньому слові на останньому суді ні на одну кому не відступив від своєї принципової позиції щодо Януковича і його влади.

Інше питання, що, можливо, я став говорити більш комплексно, бо переконаний, що особистість є недостатньою відповіддю на проблеми України. Змінити президента потрібно, але це недостатня умова зміни країни. Це ключова річ, яку я можу сказати.

— Я не запитала Вас щодо здоров'я, а про це зараз багато цікавляться, наскільки у Вас тепер насичений графік, як Ви вли-

Юрій ЛУЦЕНКО: «У будь-якій країні опозиція має силу, коли вона працює з людьми»

ватиметеся в те, що зараз відбувається, наскільки Вам дозволяє здоров'я?

— Я не вважаю за потрібне виносити у публічну площину якісь деталі цієї ситуації. Але найближчим часом маю необхідність зайнятися своїм здоров'ям. На жаль, відчуваю, що це питання не одного місяця. Упевнений, що відновлю свої сили, і польовий командир буде в повній готовності. Це трагічно насправді — колосальна система, в якій сидить близько 250 тисяч людей, живе за законами 1937 року. А чому не міняється? Тому це якраз завдання Ірини — вона витягнула Луценка, а тепер має витягнути систему.

Ірина Луценко: Ми читаємо Кримінально-процесуальний кодекс — і я його бачу зовсім по-іншому. Ми подаватимемо ці зміни. Розумієте, це не зміна двох речень — це зміна цілої ідеології.

— Те, що стосується МВС — зараз уже передумали, обдумали, подивилися, що треба змінити? Бо люди про це запитують.

— Це найбільше питання за всі ці роки. Безумовно, я чи не щонайменше повертався до проблеми МВС. Я розумію тих, хто казав, що Луценко мало зробив, хтось казав — що взагалі нічого не робив, хтось казав, що не те робив.

Повірте, що я собі поставив негативних оцінок більше, ніж будь-який Фейсбук. Але підсумок моїх роздумів такий: 2005 року цю систему можна було б змінити, якби була така команда, як у Грузії. В якій були: а) президент, який щоденно проводив нараду з командою; б) більшість у парламенті; в) план змін не тільки в міліції, а й у прокуратурі та в судах. У нас не було ні такого президента, ні такого плану, ні такої команди.

І сьогодні, стикаючись із цією системою, я впевнений — систему МВС, прокуратури і судів змінити, реформувати неможливо. Потрібен прибалтійський варіант — закрити цю систему, набрати персонал із нуля. Набрати нових людей під нові закони, нові повноваження, нові права і нову відповідальність. Це той висновок, який я виніс зі спроби реформувати систему зсередини. Це вже неможливо зробити.

— Ви не можете займати керівні посади, Ви не можете балотуватися в народні депутати і т. ін.

— Якби в мене сьогодні була можливість балотуватися в народні депутати, я відмовився б категорично. Річ у тім, що нині політика робиться не у Верховній Раді й навіть не в АП.

— А наприклад, на посаду міського голови Києва?

— Я б подумав. Але в нас і там немає можливостей, бо й виборів нема. Сьогодні політика з урядування Києва, знову-таки, пов'язана не з виборами мера Києва — тим більше, з нинішніми повноваженнями, які, як собаці кістку, кинули нещасному

меру, якого насправді немає... Сьогодні політику роблять люди, які мають відмовитися від радянської матриці перекладання своєї відповідальності на один раз обраних політиків.

Ми мусимо вийти з тієї радянської парадигми, коли раз на п'ять років дружно голосували за когось. Маємо зрозуміти: після цього твій громадянський обов'язок не закінчений. Так-ось, моє завдання, яке бачу, — я не збираюся ставати четвертим лідером опозиції. Сьогодні в інтернеті маса вкидань від придворних політологів, які пишуть, мовляв, Луценко внесе розкол в опозицію, нові розклади, всіх там перешматують... А інші кажуть, що Луценко вже завтра вийде на майдан і знесе цей режим, що завгодно.

Відповідь дуже проста. Ні завтра, ні післязавтра не виходжу на майдан. Навіть якщо уявити, що вийду і біля мене стоять сто чи навіть п'ятсот тисяч людей — то це не революція, а просто бунт. Для того, щоб у нас відбулося оновлення і будівництво нової країни, треба, аби люди чітко знали, який план, під що вони виходять. Вони ж не можуть виходити під нового президента під прізвиськом таким-то — вони вже раз це робили. Вони мають вийти за свій інтерес, а для цього повинен бути план.

Відтак, Луценко має план. Але я не вважаю себе наймудрішим у цій країні. Туди, в тюрму, Іра мені постійно приносила роздруковки з інтернету — я бачив дуже багато цікавих, розумних, креативних, освічених нових людей, з якими раніше не був знайомий, які пропонують цікаві ідеї. Я раджу цим людям об'єднатися для того, аби написати цей план. І він має стати підставою для тендера, який народ проведе при обранні майбутнього лідера опозиції. Я не претендую на цю роль.

— Зараз їздять країною, створюють революційні комітети “Повстань, Україно!” — от у цій ситуації є план? Як Ви взагалі це оцінюєте, чи Ви приєднаетесь?

— Я на 100 % підтримую опозицію, яка пішла до людей. Бо в будь-якій країні опозиція має силу, коли вона працює з людьми. А в авторитарній країні це єдиний її шлях.

Позиція друга — я не підтримую таку “гру масками” в революцію. Кожна нормальна людина розуміє, що у вихідні повстання не відбуваються. В обласних центрах, згідно з доведеним графіком повстання, імпіменти й інші голосні речі не відбуваються.

Взагалі не можна кидатися цими словами: повстання, революція, переворот, — це девальвує поняття. Це просто інфляція слів, яка призводить до зневіри. Тому з людьми треба говорити абсолютно чесно. 80 % людей не підтримують Януковича. Це факт? Факт. Ми маємо трьох

лідерів парламентської опозиції. Вони мають узяти на себе зобов'язання до середини наступного року оголосити єдиного кандидата в президенти. Я дуже хотів би, щоб інтелектуали (якщо потрібно — зі мною, якщо вони не хочуть — без мене) написали план нової країни — я це називаю План нової української республіки.

— Ви в президенти не йдете, але готові підтримати будь-кого, кого ці троє назвуть...

— А от я зараз дохожу до своєї ролі... Останні вибори до ВР показали, що формальна перемога — наприклад, над Засухою — ще зовсім не означає перемогу. 34 тисячі голосів переваги просто банально списали і викинули на смітник. Чому? Бо люди проголосували за опозиціонера і пішли додому. А виявляється, що люди мають ще й закріпити і захистити свій результат. Так-ось, моя роль у тому, аби майбутній єдиний кандидат від опозиції отримав допомогу людей, які точно знають, кого, за що і під яку програму вони підтримують.

— Як Ви вважаєте, опозиція потребує таких польових командирів, які були разом з Вами, які до Вас приїжджали? Маю на увазі і Стецьківа, і Філенка, і Безсмертного, і т. ін. Узяти їхній досвід і, можливо, ґрунтовніше провести ті акції, які зараз відбуваються?

— Помаранчева революція була успішною, бо була мирною. А це змогло статися тільки тому, що у нас був досвід проведення “Україна без Кучми”, зокрема й сумний досвід спровокованого зіткнення з міліцією у ті роки. Тому досвідчені польові командири українолюбів необхідні. Але інколи, кажучи про польових командирів, ми чомусь звужуємося до тих, хто стояв на сцені. Польовими командирами Майдану були сотні людей, які стояли на Майдані і чули наші вказівки та забезпечували їхнє виконання, дисципліну і мирний переможний характер.

Так-от, сьогодні опозиція їздить Україною, з моєї точки зору, насамперед для того, щоб знайти цих польових командирів. Я хочу підкреслити: масштаб майбутньої підтримки єдиного кандидата опозиції має бути настільки більшим від масштабу Майдану-2004, наскільки Янукович більш учепливий за своє крісло, ніж Кучма. Тепер ви уявляєте, про який масштаб ідеться! А відтак ідеться про тисячі таких польових командирів. І я, наприклад, не претендую бути тут головним, я, можливо, претендую бути тим, хто знає багато і може порадити.

— А Ваша партія? Чи буде розвиватися “Самооборона”?

— Ні, “Самооборона” закінчена. Вона оголосила про приєднання до “Батьківщини” перед парламентськими виборами. Наш прапор стоїть у Музеї спільних перемог. Під цим під-

ведено ризику. Партій дуже багато. Трьох опозиційних партій у парламенті досить. Україна отримала незалежність, бо мала надпартійний загальноукраїнський Народний рух України, в якому об'єдналися інтелігенція, ті, хто відсидів, і широке верстви населення. Сьогодні Україна потребує не нової партії, а загальнонародного надпартійного руху, який буде, якщо треба, штовхати опозицію до правильних рішень. Я не збираюся цього робити.

Я — не наймудріший опозиціонер, знаю свою перевагу, адже, незважаючи на тюрму, маю найбільшу ін'єкцію оптимізму. Я хочу її дати тим, хто цього потребує. Щоб люди повірили: ми здатні знову повторити феномен 1991-го і 2004 року. Для цього досвід є. Є необхідність. Упевнений, ми знайдемо цих людей. Усі, хто прагне працювати не над черговою партією, а над новою українською, третьою республікою, над новою ідеєю країни, в якій хочеться жити, — цих людей я хотів би бачити.

Нині ми потребуємо стратегічного об'єднання інтересів. Я мушу це запропонувати.

Варто принаймні спробувати запропонувати людям: давайте ми сьогодні об'єднаємося не під чергового лідера, не під Луценка, — і хай мені дарують — не під Яценюка, Тягнибока чи Кличка. Є ще час. Ми ще побачимо, хто буде найкращим кандидатом у президенти. Об'єднаймося під ідею. А як це називатиметься? Мені чомусь здається, що це не партія. Хоча, можливо, люди захочуть її створити.

— Тобто це зараз саме те, над чим має зосередитись опозиція, що зараз має робити.

— Опозиція має робити те, що вона робить. По-перше, не дати знищити парламент. Адже постійне блокування є не зовсім правильним. Я збираюся зустрітись з лідерами опозиції і сказати їм одну річ: вважаю, що опозиція має запропонувати вікно толерантності, якщо хоче. Наприклад, ми блокуємо, але в середу в цьому вікні ідуть усі євросакони, і за них голосує і влада, і опозиція. Усі інші питання, припустімо, якщо це так уже необхідно, блокуються, але не можна блокувати історичний шанс країни до євроінтеграції.

— Коли буде Ваша найближча зустріч з народом, публічний вихід?

— Я підумував, що, можливо, показати, що повернувся, і не для того, щоби закликати на мітинг, хоча це також потрібно. Я маю намір спілкуватися з людьми тоді, коли зможу запропонувати їм щось більше, ніж свій досвід і своє бачення. Я хочу запропонувати їм план. Хочу запропонувати його — і не тільки свій особистий.

Друкується зі скороченням за текстом на сайті tvf.ua

Микола ЧАБАН

З історії Січеславської “Просвіти”

У радянські часи поширеною була фраза “Світло зі сходу”. До нас на схід світло “Просвіти” прийшло з заходу. Перше товариство “Просвіта” у Львові постало наприкінці 1868 року. Знадобилося майже 40 літ, аби “Просвіта” прийшла й на Велику Україну. О. Олесь 1911 року, коли часи історичної негоди, безнадії й зневіри обсіли наш народ, таки сподівався:

*О, як я вірити хотів би в ту годину,
В той день ясний після негод,
Коли зогріють, як дитину,
“Просвіти” наші весь народ.*

На сході українці спочатку вписувалися до галицької “Просвіти” — підтримували її морально й фінансово. Наприклад, письменники І. Нечуй-Левицький, С. Русова, Х. Алчевська, М. Загірня, Б. Грінченко, Д. Дорошенко безкоштовно надсилали свої твори для публікації у періодичних і книжкових виданнях. За програмою галичан розпочало свою діяльність видавництво “Вік” (Київ, 1895), у Петербурзі — “Благодійне товариство для видання загальнокорисних і дешевих книг”.

Реальні ж “Просвіти” постають у Східній Україні в період революційного піднесення 1905—1907 рр., і то не лише на Наддніпрянщині (Катеринослав, Київ), а й в інших землях царської Росії, де мешкали українці. Їхня організація була іншою, ніж галицька. Як пише дослідниця Жанна Ковба, тут не було єдиного товариства з обов’язковим для всіх статутом. Кожна “Просвіта” засновувалася на підставі “Тимчасових правил про спілки і товариства”, введених 1906 року. Згідно з “Правилами”, статуті “Просвіт” затверджувалися місцевою владою. Відтак це робило їх залежними від свавілля урядовців. Наддніпрянські “Просвіти” існували недовго і не могли в умовах тотальних заборон, русифікації, відсутності будь-яких конституційних прав розгорнути таку, як у Галичині, культурно-освітню й економічну діяльність. Утім, вони зробили значний внесок у народну освіту, формування національної свідомості.

Попередниками стали співочі товариства

Січеславська “Просвіта” виникла не на порожньому місці. Її попередниками стали драматичний і співочий гуртки при Аудиторії народних читань. Будинком аудиторії, на щастя, зберігся, його сучасна адреса в Дніпропетровську — вул. Плеханова, 42. Це в самісінькому центрі міста, біля театру опери та балету. І хоч це одна з адрес нашої “Просвіти”, нічого не нагадує про це. Мало того, історичну будівлю доводять до занепаду, аби збудувати на цьому місці хмарочос.

Цінні свідчення про ці гуртки містять спогади Василя Біднова про Адріана Кашенка, опубліковані 90 років тому в “Літературно-науковому вістнику”: “Катеринославське поступове громадянство (російське), щоб ушанувати столітній ювілей м. Катеринослава, утворило “комісію народних читань”, яка проіснувала 20-ть років; вона ставила своїм завданням популяризацію наукового знання серед робітничих мас через лекції та читання та впорядкування концертів, вистав,

Нашадки січовиків

Сучасний Дніпропетровськ до революції звався Катеринослав. Але українці після 1917 року з подачі тутешніх просвітян воліли вживати іншу назву — Січеслав. Її, кажуть, запропонував сам запорозький батько — академік Дмитро Яворницький. Вживатимемо її і ми.

Досліджуючи сторінки історії Катеринославської (Січеславської) “Просвіти”, автором цих рядків довелося звернутися не лише до архівного матеріалу, свідчень тогочасної періодики, а й до листування людей початку ХХ століття і мого листування та зустрічей із нащадками просвітян.

вечірок серед робочого населення Катеринослава. Невважаючи на різні обмеження та перешкоди з боку тодішнього неприхильного до освіти й підозрілого до всяких проб зближення інтелігенції з робітництвом російського уряду в особі губернаторів і жандармерії, згадана вище комісія робила велике діло, провадила поважну культурну роботу. В члени “комісії народних читань” записувалося багато охочих і жваво провадили роботу, зацікавлюючи широкі маси. Роздобуто фонди, збудовано прекрасний будинок для лекцій і вистав, складено велику біблі-

Дмитро Яворницький

отеку. Нечисленні представники українського громадянства в Катеринославі теж беруть активну участь у діяльності цієї комісії; вони утворили драматичний і співочий гурток, щоб робити українські вистави та концерти, дбали про доповнення бібліотеки українськими книжками (сю бібліотеку спалено на Хрестовій улиці під час жидівського погрому в жовтні 1905 року), вживали інших засобів демонструвати й ширити придуману тоді старим режимом українську ідею. Праця в сій комісії була практичною школою для виховання національної свідомості серед тої української по походженню молоді, що брала участь у драматичних та співочих гуртках. Тут працювали такі пізніші діячі катеринославської “Просвіти”, як відомий на Катеринославщині поет Микола Кузьменко, Максим Ємець, ідеальний розповсюдженець української книжки Микола Богуславський, Ганна Веснянка-Куличенко та інші; серед них був і А. Кашенко, якого захоплювала така праця й розвивала в ньому національну свідомість. Значіння таких драматичних і співочих гуртків було вияснене пізніше самим А. Кашенком в його повісті “Зоряно”, яка з’явилася спершу в літературному збірнику “Терновий Вінок” і яка має в собі багато автобіографічних рис самого автора. В листуванні зі згаданим вище Мик. Кузьменком, вже коли А. Кашенко перебував далеко од Катеринослава, він теж не раз підкреслював велике виховуюче значіння сих гуртків для нього під національним оглядом”.

Українські інтелігенти — душа “Просвіти”

Ідея заснувати “Просвіту” в Катеринославі виникла в гурті місцевих українських інтелігентів — вони жадали розпочати просвітню діяльність у народі. Революція 1905 року створила для цього всі умови. За правилами, статут нового товариства слід було подати на затвердження губернаторові. Із застереженнями, що діяльність товариства обмежується Катеринославською губернією, губернатор Олексій Нейдарт статут затвердив 7 жовтня 1905 року. Наступного 1906 року “Устав Екатеринославского литературно-артистического украинского общества” був виданий друкарнею Семена Барановського.

Це був доволі ліберальний статут. Товариство, говорилося у ньому, мало своєю метою сприяти духовному розвою українського народу — шляхом заохочення поступу української літератури та мистецтва, збиранням і розробкою творів української творчості, наданням посильної допомоги особам, які сприяють здійсненню завдань Товариства.

Для досягнення задекларованих прав Товариство влаштовує засідання, збори та лекції з питань його компетенції, літературно-вокальні й музичні вечори, театральні вистави, виставки, базари, гуляння, журфікси, а також вечори, збір від яких ішов на спеціальні цілі. Дозволялося упоряджати фонди, пов’язані з цілями Товариства й конкурси на кращі твори літератури та мистецтва, видавати літературні, публіцистичні, художні, музичні та наукові твори, а також періодичні видання на загальних підставах, відкривати книжкові склади (з правом продажу вроздріб), бібліотеки, читальні, секції та філіали. Щодо складу Товариства, то воно могло мати необмежену кількість членів, за винятком нижніх військових чинів та юнкерів, а також обмежених у правах через суд.

Члени Товариства поділялися на почесних, членів-співробітників і дійсних та затверджувалися загальними зборами на подання правління. До почесних членів загальні збори могли обрати осіб, що робили значні пожертви на користь Товариства чи надавали інші істотні послуги. Дійсними вважалися ті члени, які вносили до каси Товариства не менше трьох карбованців щороку. Особи, які одноразово вносили не менше десяти річних внесків дійсного члена, ставали довічними членами товариства.

17 жовтня 1905 року вийшов відомий царський Маніфест, відтак Статут потребував коректив. Змінити Статут, поглибивши його демократичні основи, зажадали й перші збори, що відбулись у жовтні.

Але киньмо погляд на інші джерела, що подали долю “сіячів на ниві розуму й добра”.

Перший історик нашої “Просвіти” Микола Новицький стверджував, що як тільки губернатор затвердив перший статут “Літературно-артистичного товариства”, власне “Просвіти”, до нього відразу ж записалося 80 людей. Це засвідчувало його притягальну силу. Після царського Маніфесту та поновлення Статуту розгорнути роботу не встигли: в імперії ввели військовий стан. Діяльність Товариства обмежувалася внутрішніми організаційними питаннями. Все ж “Просвіта” мала 15 філій у передмістях і селах, серед яких найчисленніша — Мануй-

Адріан Кашенко

лівська. Утворено кілька секцій: драматична, вокально-музична, літературна, бібліотечна.

Лихі пригоди з “Доброю порадою”

Літературна секція розпочала працювати вже в лютому 1906 року, заклавши спільно з видавничою початок першого українського тижневика в Січеславі “Добра порада”. Його комплект зберігся, на щастя, в особистій бібліотеці Бориса Грінченка (нині у Національній бібліотеці ім. В. Вернадського). Хоч як обережно трималася редакція часопису з огляду на “військовий стан”, її 1-ше і 3-тє числа були конфісковані. На 5-му числі вихід “Доброї поради” взагалі припинили, а редактора Миколу Бикова притягнули до суду.

Що ж так налякало царських чиновників у “Добрій поради”? Перше його число вийшло 24 лютого 1906 року. І вже тим було попередження горла наглядачам, що друкувалося воно у друкарні С. І. Барановського українською мовою.

Український народ століттями виборював право на рідну мову, не раз доводилося долати закріпачення різних режимів. А на східних теренах України початок цензури на українську мову поклав ще цар Петро I: “Вновь книг никаких, кроме церковных прежних изданий, не печатать” — цей уступ з указу 1720 р. надовго визначив долю української книги, а заведена цим указом спеціально для України цензура, — писав свого часу академік Сергій Єфремов, — справляла своє діло так ретельно, що долю тую можна характеризувати як повне знищення в Україні всякої книжної

продукції, окрім церковної, та й то під московський гребінець обстриженої”.

Ще гірші справи були з українською періодикою. Не встигла вийти “Добра порада”, як звідусюди докладалися зусилля, щоб її якнайшвидше закрити. Чим же вона так обізлила ненавистників нашої мови? У підзаголовку значилося, що тижневик — часопис політичний, економічний і літературний. Редактором був Микола Васильович Биков, якого ще 1877 року за зв’язок із народниками виключили з Петербурзького університету й вислали до Катеринослава. Тут він редагував “Днепровскую мову”, яку за п’ять років до “Доброї поради” закрили — за публікацію недозволених цензурою матеріалів. Конфісковане і перше число “Доброї поради”. Конфіскувала поліція ще кілька чисел, потім узагалі закрила часопис. Як і український часопис “Запоріжжє”, редагований Д. Яворницьким, уже після першого числа — за публікацію Шевченкового вірша “Розрита могила”.

“Добра порада” готувалася до виходу в світ, як сказано у програмній статті, “з думкою стати на обороні інтересів цілого українського народу”. В числі була стаття М. Вола (псевдонім Миколи Бикова) “19 февраль” (до роковин скасування кріпацтва), вірші Миколи Кузьменка, перейняті пафосом боротьби за волю й хліб.

У статті “Наша пора” М. В. (той же М. Биков) давав аналіз поточного дня з точки зору інтересів селянства. В. Степовий (псевдонім Василя Біднова) у статті “Школа і мова” обстоював потребу викладання у школі рідною мовою. Перше число містило оповідання А. Кашенка “Сіркова могила”, огляд “По Катеринославщині” (за місяць), “Чутки та звістки з їздів”, статтю “По Росії й Україні”, які відзеркалювали політичне життя в країні. “Добра порада” знайомила читачів і з подіями в інших державах, друкувала заклик Вільного економічного товариства про допомогу людям, яким загрожувала голодна смерть.

Наступне число вийшло із значним запізненням — “через перешкоди, не залежні від редакції”. Редакція пояснювала читачам, що перше число часопису конфіскували. Стверджувала: “Вернуть українському слову його святе право — право кожної мови — нести народу науку й знання своїх прав, — це діло далеко нелегке і непросте”.

До Шевченківських свят друкувалися: вірш “Кобзар” Костянтина Дяконова, стаття “Пам’яті Т. Г. Шевченка”, вірш “Славному Кобзареві” Миколи Кузьменка, розвідка “Кріпацтво в творах Т. Г. Шевченка” Л. Жигмайло (Л. Біднові). Часопис знайомив читачів з особливостями української абетки, друкував оповідання М. Лужанської “Не розбуди батька”, свої традиційні огляди з життя губернії.

У третьому числі П. Шелест (псевдонім Івана Липи) у статті “Наша сім’я” писав: “Невелика ще наша сім’я, що заговорила до народу рідною мовою, проте з кожним днем, з кожної годиною, вона зростає, буде кріпнути, ширитися, аж поки не заговорить увесь той народ, що мусив мовчати цілих два століття”.

З віршами виступив Олександр Тихий. Статтю “М. С. Грушевський” видрукував В. С-ий (В. Біднов). Він же писав про ідею спорудження пам’ятника Т. Г. Шевченкові, про переклад Святого письма українською мовою. А таке не могло сподобатися злобному чиновництву, і часопис закрили.

Прийняли естафету у братств

Установчі збори Катеринославської “Просвіти” відбулися 4 жовтня 1906 року. В Києві, до речі, аналогічні збори відбулися лише через три тижні, а в Полтаві — ще пізніше. Микола Аркас писав тоді: “Історія призначила нашим “Просвітам” зробити тепер таке саме велике діло на користь нашої Вітчизни, яке робили колись наші братства в XVII ст.”.

Задумана атмосфера військового стану не сприяла діяльності “Просвіти”, по суті, паралізувала Товариство. “Невесело тепер в Україні, — сповіщав катеринославський дописувач журналу “Рідний край”. — Здебільшого заведено скрізь “усиленну охрону”, а через те невілню людям збиратися й радитися про свої потреби. Багато людей сидять під арештом — інтелігентів, селян, робітників. Та й ще арештовують щодня нових. Газети припиняються, конфіскуються”.

Забороною закінчувалися спроби театральної секції підготувати українські вистави. До того ж, аматорам бракувало власного приміщення. Часописи закривалися. “Гніт військового стану такий важкий, — згадував один із членів “Просвіти”, — що неможливо було членом Товариства навіть зібратися задля обговорення своїх справ”.

У таких умовах нелегко виклопотати дозвіл на проведення згаданих вище установчих зборів “Просвіти”. Лише завдяки зусиллям шанованого в місті директора місцевого музею Д. І. Яворницького такий дозвіл вдалося дістати. Збори відбулися 4 жовтня (за ст. ст.) у приміщенні Народної аудиторії (сучасна адреса — вул. Плеханова, 42). Загалом членів Товариства тоді вже було 190 осіб, 70 з них були представленими на зборах.

До нас дійшли імена діячів, обраних до складу ради Катеринославської “Просвіти”. Це — А. С. Синявський, М. Л. Кузьменко, М. В. Биков, Д. І. Явор-

Народна аудиторія в центрі Дніпропетровська пам’ятає і співочі товариства, і перші “Просвіти” в місті на Дніпрі...

ницький, С. О. Липківський, В. О. Біднов, М. О. Богуславський, М. В. Маслов, В. М. Хрінников, М. К. Ємець, а також Г. Ф. Дзябенко і Ф. С. Гарькавцев.

На зборах обговорювали питання щодо придбання власного помешкання. Але на це не було грошей. Дм. Яворницький згодився прочитати публічну лекцію про Запорозжя, увесь прибуток від якої мав піти на потреби “Просвіти”. Ухвалили також “найскоріше придбати на базарі рундуки, щоб там продавати українські книжки, та знайти книгоношу, який би ходив з українськими книжками та газетами по базарах і пристанях, де буває багато селянства”.

А ще збори ухвалили телеграму на ім’я члена Державної Думи Іллі Шрага: “Загальні збори Катеринославського українського товариства “Просвіта” вітають українську парламентську партію, бажаючи їй здобуття сил задля визволення пригнобленого тридцятимільйонного народу, здобути йому землю й волю, допомогти йому стати самостійним розпорядником на своїй власній землі; твердо тримайтесь шляху боротьби за народні права і знайте, що у цій боротьбі весь народ стоїть за вас”.

Вечори, зібрання, концерти

У серпні 1907 року відбувся вечір Катеринославської “Просвіти” пам’яті Григорія Квітки-Основ’яненка. Член “Просвіти” учень О. Потебні Василь Харциєв виголосив реферат про письменника та його творчість. Місцевий поет Микола Кузьменко прочитав вірш Т. Шевченка “До Основ’яненка”. Працювали на той час співоча й літературна секції, бібліотека. Довго звозили з відкриттям книгарні “Просвіти” (вона відкриється 1913 року з ініціативи Винниченкового друга Дмитра Личенка й проіснує до 1919-го). Через те багато уваги приділялося організації вечорів. Гостем “Просвіти” був сліпий кобзар Петро Терешко. У супроводі бандури він виконував народну пісню “Ой сів пугач на могилі”, “Запорозький марш”, інші твори. А кобзар Ворскляний співав народну думу “Ой Морозе-Морозенку”.

Найбільш жвавою й продуктивною була секція драматична: вона увійшла у згоду з адміністрацією “Аудиторії народних читань” й за незначну плату здобула право показувати свої вистави й концерти. В аматорів не було ні грошей, ні реквізиту, ні бу-

тафорії — все необхідне збирали з власних речей, із пожертв симпатиків. Уже перший вечір відбувся з великим успіхом, і це ще більше заохотило аматорів.

За друге півріччя 1907 року було впорядковано 12 сімейних вечорів, один концерт, 3 денних і 20 вечірніх вистав. Декотрі упоряджались з благодійною метою. Були вони загальнодоступні, а прибуток був-таки значною сумою — 323 карбованці.

За перший сезон секція поставила 57 спектаклів, зокрема за п’єсами М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, М. Старицького, Б. Грінченка, творами Л. Глібова та ін. Було придбано декілька реквізиту, поновлено бібліотеку. Восени, залишивши дорогу й незручне помешкання “Аудиторії”, “Просвіта” орендувала більш зручне. Тут зміг розвинути свої таланти лекційний гурток. Лише в грудні 1907 року прочитано чотири лекції: “Гайдамаки” Тараса Шевченка в світлі історичної правди (С. Іваницький), “Українська мова” (С. Липківський), “Вага слова — в думанні” (І. Труба), “Про кобзарів, кобзу та українські історичні пісні” (Д. Яворницький). Бібліотечна секція, як і раніше, продавала книжки. Заснували й буфет-

ний гурток, який першого ж місяця дав прибуток.

У 1906—1907 рр. почали працювати філії “Просвіти” у Криничках Катеринославського, Єнакієвому Бахмутського, Мануйлівці Новомосковського повітів.

Шаленим успіхом користувалися українські вистави у підміському селі Нові Кайдаки (нині це територія Дніпропетровська). До речі, тут живі були традиції козацтва — до знищення Запорозької Січі у цій козацькій слободі в 1734—1775 роках був центр Кодацької паланки. На початку 1907 року тут зорганізувався місцевий гурток шанувальників драматичного мистецтва, який щосуботи показував вистави.

“Грають добре, — писав автор “Рідного краю”, який сховався за псевдонімом Старий Січовик, — жаль тільки, що мале помешкання (в столовій на ст(анції) Кайдаки), народ мало не подушиться. Кожний вечір буває повнісінська зала, з сел приходять багато хлопців та дівчат. Прибуток з вистав йде на добродійні потреби. Все добре, тільки треба було б упорядкувати подбати, щоб вечори більше відповідали українській вдачі, щоб тими вечорами ширилася національна свідомість між українським людом; щоб упорядкували продаж українських книжок і часописів, як це робить Н(ижньо)-Дніпровський український гурток. Треба показати народові його рідне друковане слово.

Подбайте ж, сини України, свідомий український народ віддасть вам!

Тепер на Україні засновуються українські просвітні товариства — треба й про це подумати”.

Автором цього листа до редакції “Рідного краю”, на нашу думку, міг бути старий просвітянин Микола Богуславський. Той самий, котрого називали “бандурним батьком”.

Переїхавши з Катеринослава до Катеринодара, він заснував бандурні школи. Серед вихованців тих шкіл такі славні імена, як Василь Ємець і Михайло Теліга. Ось і виходить: Михайло Теліга став свідомим українцем завдяки просвітянинові Миколі Богуславському. А Михайло Теліга мав відомий вплив на свою дружину поетесу Олену Телігу. Так усе взаємопов’язано в цьому світі...

Василь ГАЛАЙБА, краєзнавець, Київ

Ця культурно-просвітницька організація — як пам’ять про Тараса Шевченка — постала в Києві 1906 року. Заснували її українські інтелігенти. Серед найвидатніших були Олена Пчілка, Леся Українка, Борис Грінченко. Своє найперше призначення товариство вбачало в поширенні серед простого люду Київської губернії освіти рідною мовою й української культури шляхом заснування книгозбірень, читалень і шкіл, а також читання лекцій та організації різноманітних курсів. Перші чотири роки його існування були позначені інтенсивною і корисною видавничою діяльністю. Так, популярних брошур воно видрукувало за цей час 170 тисяч примірників, із яких близько 45 тисяч продали, 13 тисяч розіслали по селах безплатно, а інші десятки тисяч примірників передали Петербурзькому благодійному товариству видання дешевих і загальнодоступних книг, яке з 1898 року займалося актив-

Чому закрили Київську «Просвіту»

ною пропагандою української друкованої продукції.

Тож вороже ставлення офіційних кіл Росії до діяльності цих організацій було небезпідставним. Як роз’яснював сенатський указ № 9120 від 28 липня 1906 року,

“намагання українських “Просвіт” сприяти культурно-просвітницькому розвитку українського народу — не що інше, як спроба відокремити інтереси малоросійського населення з наслідками, які можуть загрожувати громадському спокоєві”.

Подібні висновки щодо “взускопленної культурної пропаганди” містилися і в указі сенату від 4 вересня 1909 року, яким між іншим було відмовлено в реєстрації польському товариству “Освіта”. Не забарилося з оприлюдненням свого ставлення до цього питання і київське губернське присутствіє у справах товариств. На його раді, що відбулася 8 квітня 1910 року, заслухали доповідну записку про діяльність київської “Просвіти”. У ній зазначалося, що за чотири роки свого існування ця організація випустила друком такі брошури:

“Про українських козаків, татар і турок” і “Землевлаштування

в Новій Зеландії” — 1906 року;

“Як визволились Північно-Американські штати”, “Розповіді про ірландців” та “Українці на Кубані” — 1907 року;

“Тарас Шевченко”, “Про Канаду” і календар — 1908 року;

“Гетьман Петро Сагайдачний”, “Праця і капітал” та “Брати Прахви” — 1909 року;

“Про Буковину” — 1910 року.

Записка констатувала, що вищезазначене товариство систематично проводило соціал-демократичну агітацію: коли бажано було рекламувати ідею насильницького відчуження землі — писалася брошура з давньоримського життя про братів Прахвів, а брошури про Ірландію та Нову Зеландію містили в собі проповідь племінного сепаратизму і соціалістичного комунізму. При цьому наголошувалося, що всі без винятку брошури спрямовані на зруйнування підвалин державності й пропагували цілковите народоправство, до того

ж кожна з них перенасичена і утопічними, і алегоричними “вздохами о самостійній Україні”. Вбачаючи у видавничій і громадській діяльності цього товариства певну загрозу державному устрою, збори губернського присутствія ухвалили його закрити, а відтак звільнити Троїцький народний дім (нині театр оперети на Червоноармійській вулиці), де воно орендувало приміщення, від небажаного квартиранта, який “не робив честі цьому домовласникові”.

Після цього свавільного акту губернських властей найактивніші члени київської “Просвіти” ще немало своєї праці доклали у видавництвах “Вік”, “Час” і в багатьох інших громадських організаціях. А в деяких містах України та поза її межами “Просвіти” й надалі діяли, хоч і не з однаковим успіхом, але кожна з них вносила при цьому свою частку в справу пробудження у своїх земляків-українців почуття національної гідності.

Сергій ГОРИЦВІТ
Фото автора

Малоросійська Одеса зарясніла вивісками «Хохол»

Доки політики й гуманітарії ведуть спровоковану свободівцями безплідну дискусію, чи доречно сьогодні вживати слова “жид”, “москаль”, “кацап” і “хохол”, одеські спритники вже поспішають і на цьому заробити “живу копію”. А оскільки місцева влада не визнає навіть українського походження Одеси, а намагається будь-що перетворити її на своєрідний форпост “рускава міра”, то на догоду їй і місцеві торгаші почали знущатися над українцями й називати свої наливайки, забігайлівки і кафешки словом “Хохол”.

Спілкуватися українською працівники “хохольських” кафе не можуть і послуговуються таким жакливим суржилом, що вже краще б розмовляли на “общепонятном”. Нічого образливого в назві своїх закладів вони не бачають, кажуть, що на назву кафе не нарікають. Щодо української кухні, то вона більше афішується, ніж наявна у щоденному меню.

У пошані тут здебільшого шашлики, піци, російські пельмені, солянки.

Поцікавившись у одеситів на вулиці, чи є відмінність між українцем і хохлом, у відповідь я почув: “хохли-малороси і українці — це дві великі різниці, не слід їх плутати”, “українець з великої літери пише слово “Україна”, а хохол — “Сало”, “як не все то риба, що з хвостом, так і не всяк хохол, що носить “оселедець”, “українці, незалежно від національності, живуть в Україні, а хохли — у своїй “хаті скраю”, “хохол ніякої мови не знає, варнякає на якомусь москальському діалекті-суржикі”. А підсумував цю розмову дідусь: “А ви самі ким себе числите — чи українцем, а чи малоросом або ж хохлом? От тим і будьте.

Про себе, як і Міша Жванецький, можу сказати, що я єврей, але ненавиджу жидів. Я так міркую, що все від людини залежить, вольно-му воля, а спасенному рай”.

Та є у мене запитання до одеської влади, зокрема до міського голови Олексія Костусева. Чи дозволить він називати кафе, ресторани й інші заклади, приміром, “У жида”, “Для москалів”, “У кацапа”? Чому ж аж надто поблажливо мер ставиться до вивісок зі словом “хохол”, якими рясніє підпорядкована йому Південна Пальміра? Адже Тлумачний словник української мови визначає, що “хохол — це застаріле, розмовне слово, зневажлива назва українця”. Тож виходить, що в Одесі зневажати можна лише українців.

Мерія і очолювані регіоналами обласні організації за два останні роки добре постаралися для нагнітання у Причорномор’ї міжнаціональної напруги. Українофобія тут квітне буйним цвітом. Українськість нищиться повсюдно й повсякчас. Замінюються назви вулиць з іменами національних героїв, уславлюється імперська доба часів Новоросії, а Катерину II оголосили засновницею й символом міста. Русофільські організації на кшталт “Дозора”, “Колокола” і “Молодежного единства” безперешкодно влаштовують під імперськими прапорами й російським триколом “русские марши”. Останнім часом до цих українофобських

шабашів долучився і створений регіоналами “Антифашистський комітет”. Головними своїми ворогами україноненависники вважають націоналістів-свободівців, обзиваючи їх фашистами. Таке

враження, що для російських шовіністів Одеса не українське місто, а малоросійське чи навіть хохляндське.

Та й уся наша влада у центрі й на місцях продовжує насильницьку русифікацію, виправдовує все це звичним посиланням — “так історично склалося”. А склалося так, що і в Україні, і в Росії є безліч населених пунктів із назвами “Москалівка” та “Хохольське”, і в прізвиськах ці слова закріпилися. Про старовинну назву харківської Москалівки кажуть ще, що вона походить від двох єврейських імен — Моська і Льовка. А поселення Москалі є навіть в італійській Сіцилії.

Як цьому протистояти, кожен має вирішувати сам. Головне — не втрачати самоповаги і шанувати Україну в собі. Для мене завжди прикладом шанобливого ставлення до України, її мови, традицій і культури були кобзарі. Хоч вони і полюбляють носити “оселедці”, та хохлів серед них не було. У кафе “Хохол” мені впала в очі невеличка світлина сивовусого кобзаря без підпису. Я одразу впізнав на ній свого дав-

нього приятеля, колишнього ялтинського моряка, що став згодом вуличним музикантом, Остапа Кіндарчука. А навчав його грати на бандурі нині вже покійний Олексій Нирко. Він міг би стати столичною знаменитістю, але метою свого життя обрав відродження українського духу в Ялті. Там створив ансамблі бандуристів для дорослих і дітей, відкрив багатий музей кобз, лір та бандур, які впродовж усього життя збирав на Кубані та в Україні. Кожна зустріч із ним була для мене, як і для кожного, кому пощастило з ним спілкуватися, ковтком життєдайної наснаги. На добру згадку про цього справжнього українця зберігаю його збірку народних приказок “Перлини-слова”.

А завершу розповідь словами поета Віктора Баранова з його вірша “До українців”:

*Українці мої! Дай вам Боже
і щастя, і сил.*

*Можна бути хохлом, і не згіркне
від того хлібина.*

*Тільки хто ж колись небо
нахилить до ваших могил,*

*Як не зраджена вами,
зневажена вами країна...*

До 200-річчя Тараса Шевченка

У Чернівці створено громадський організаційний комітет із відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Ініціатор — відомий просвітянин, голова Чернігівської обласної організації Української народної партії, народний депутат 4-го скликання Володимир Ступак.

Наразі почалося формування складу громадського оргкомітету, до якого вже увійшли Василь Чепурний, Надія Галковська, Валерій Сарана, Володимир Ємець, Володимир Мороз, Юрій Соболь, Юрій Бондаренко (Ніжин), Віктор Лазар, Костянтин Іванов. До складу оргкомітету також запрошено письменників Ганну Арсенич і Михайла Ткача, освітян, діячів культури та мистецтва, лідерів чернігівських організацій патріотичних партій і громадських організацій.

Російська влада відмовила у реєстрації Українському Конгресу Росії

Згідно з інформацією від українських громад у Російській Федерації, Міністерство юстиції РФ відмовило в реєстрації Українському Конгресу Росії, організації, що була створена на Установчому з’їзді УКР у листопаді 2012 року.

Причиною створення Українського Конгресу Росії стало закриття через рішення суду, під надуманими приводами, Об’єднання Українців Росії, організації федерального рівня з 20-річною історією, що об’єднувала українців чи не всіх суб’єктів Російської Федерації, біля витоків якої стояли перший український космонавт Павло Попович, відомий літератор Руденко-Десняк та багато інших знаних українців Росії.

Сьогодні в Росії не існує жодного загальноросійського об’єднання української національної меншини. А лише за даними останнього перепису населення, у Російській Федерації близько 2 млн українців. Хоча, за визнанням представників російської влади, їх удвічі більше.

Прес-служба УВКР

Прощай, друже

Не стало Віктора Лісовола. Печально обізвалася струна в бандурі. 5 квітня 2013 року на 82-му році життя, не пересиливши муки хвороби, пішов у засвіти відомий кобзар, заслужений працівник культури України, автор музики славетної пісні зі словами: “Наливаймо, браття, кришталеві чаші, щоб шаблі не брали, щоб кулі минали голівоньки наші”, яка стала воістину народною — Віктор Іванович Лісовол.

Син полтавської землі, він із дитинства був залюблений в отче слово і спів рідного краю. І хоча мав диплом інженера-механіка, однак найбільшою його любов’ю і притягальною силою була бандура, українські пісні та думи. Саме вони його вели дорогами життя. У його творчому літописі — праця в Національній капелі бандуристів України та в багатьох хороших колективах. Віктор Лісовол — незаперечний авторитет кобзарського гурту. Його спів і гра на бандурі зачарували не одну аудиторію, та ще композиторський хист — написав багато пісень на слова Т. Шевченка та сучасних поетів і блискуче їх виконував.

Найбільшу славу В. Лісоволу принесла пісня “Наливайте, браття, кришталеві чаші”, яку створив із поетом Вадимом Крищенком. Під звуки цієї пісні крокує українське військо, вона в репертуарах сотень виконавців, ансамблів, хоро-

вих колективів, озвучувалася і в кінофільмах. Лісовол був активним і постійним учасником творчих заходів, які проводили Всеукраїнський Фонд культури України та Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка.

В. Лісовол ніколи не зраджував українській мові, українському духові, був істинним патріотом отчого краю. Схиливши в зажурі голови, кажемо: “Дякуємо тобі, Вікторе, за твій талант, за патріотичний дух, за натхненну працю в ім’я матері-України. Прощай, наш друже і побратиме! Ми тебе не забудемо!”

**Борис Олійник, Павло Мовчан,
Вадим Крищенко, Микола Луків,
Віктор Жадько, Віктор Женченко,
Валерій Ясиновський, Андрій Мельничук,
Любов Голота, Микола Оцун**

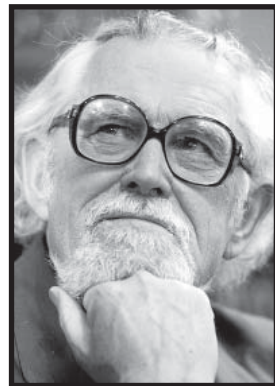
Вічна пам’ять побратимові

Із Вільнюса долинула сумна звістка — не стало славного поета, есеїста, перекладача Марцеліюса Мартінайтіса.

Народився він 1936 року в селі Пасербентіс Расьяйняйського району. У Каунасі набув спеціальність техніка, згодом у Вільнюському університеті закінчив студії з литuanістики. Найбільше працював у різних газетах і журналах. З 1980 року у Вільнюському університеті викладав фольклор, літературу.

Перша книжка — “Квітневий сніг” — вийшла 1962 року. Потім — більше десяти поетичних збірок (“Мостами хмар”, “Сонцестояння”, “Ті самі слова” та ін.). Широкої популярності набули його “Кукутисові балади”, що витримали кілька видань. Випустив поет кілька книжок есеїстики, п’єс для лялькового театру. Оpubлікував кількo есеїв, поетичних перекладів. Марцеліюс Мартінайтіс — лауреат Національної премії з літератури й мистецтва.

Його поезії та деякі статті друкувалися німецькою, чеською, угорською, румунською, словенською, хорватською, італійською, французькою, іспанською, португальською, гінді, грузинською, вірменською, білоруською, українською, російською та іншими мовами. Ім’я Марцеліюса Мартінайтіса добре відоме і в Україні. Щедру добірку його поезій було вміщено в антології сучасної литовської поезії (1985), того ж року видавництво “Молодь” випустило його збірку

лися з письменником на Львівському форумі видавців, з нагоди якого було видано вибрані балади поета.

Входив Мартінайтіс до керівництва Саюдісу, був депутатом, належав до багатьох рад і товариств. Головував у раді Литовського національного радіо й телебачення.

Світла пам’ять Йому, талановитому, мудрому й дотепному поетові та громадянину!

**Василь Герасим’юк, Іван Драч,
Петро Засенко, Галина Кирпа,
Олесь Лупій, Рута Малікенайте,
Павло Мовчан, Дмитро Павличко,
Оляна Рута, Аушра Тараненко,
Наталія Трохим, Сергій Пушко,
Дмитро Чередниченко**

«Кавказ» мовами народів Кавказу

Шановна редакціє!

Ми готуємо унікальний збірник: “Т. Г. Шевченко. Поема “Кавказ”. Переклади мовами народів світу”. Маємо вже 74 переклади. Від Англії до Японії. Один із розділів матиме назву “Кавказ” на Кавказі”. Про нього йдеться в нашому матеріалі.

Олеся ПОНОМАРЕНКО, кандидат філологічних наук, науковий працівник Національного музею Тараса Шевченка, м. Київ;

Костянтин ХОМЕНКО, лауреат всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Степана Руданського, м. Вінниця

18 листопада 1845 року в Переяславі Т. Шевченко написав поему “Кавказ”. У липні цього ж року в Чечні загинув друг поета художник Яків де Бальмен. Це сталося під час Даргинського походу великомасштабної загарбницької акції, очолюваної лютим генералом О. П. Ермоловим, аби зламати опір народів Кавказу російським завоюванням.

Відтоді уже понад півтора століття Шевченків “Кавказ” непохитно в лавах борців за незалежність гноблених народів, за їхню волю, зокрема і на Кавказі.

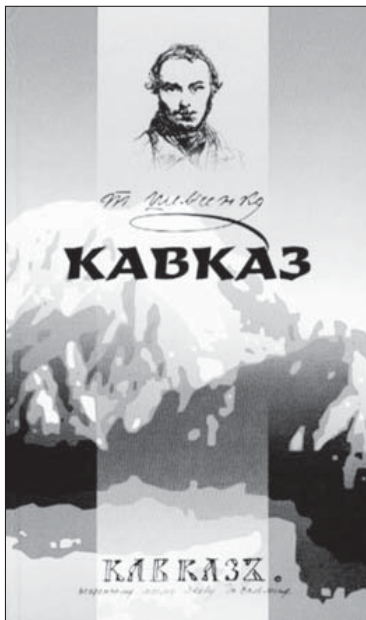
Абазинською твір переклав відомий поет і перекладач, народний поет Карачаєво-Черкесії Мікаель Чикату-Чхотуга, палкий шанувальник творчості Т. Шевченка. У листі від 25.05.2005 року пише: “Я з дитинства люблю великого Тараса Шевченка! Люблю Україну!” 1977 року побував у Каневі, уклонився могилі українського поета на Чернечій горі. Крім поеми “Кавказ”, переклав “Заповіт” та вступ до балади “Причинна” — “Реве та стогне Дніпр

широкий”. Відтворив рідною мовою вірш С. Руданського “Повій, вітре, на Вкраїну”.

У сонячній Абхазії “Кавказ” уперше опубліковано у виданні: “Шевченко Т. Зібрання творів” — Сухумі, 1939 р. Його переклав Дмитро Гуліа — абхазький поет, учений і громадський діяч, народний поет Абхазії. Йому також належать переклади поезій “Заповіт”, “Мені однаково, чи буду”, “Не завидуй багатому”, “Маленькій Мар’яні”, “Молитва” (“Царям, всесвітнім шинкарям”), що увійшли до абхазького видання творів українського поета. Написав передмову до цього видання, присвятив Шевченкові вірш “Великий Тарасе!” (1941), опублікував кілька статей про поета, 1938 року відвідав Шевченківські місця в Україні, уклонився його могилі на Чернечій горі.

Переклад “Кавказу” аварською мовою належить Ахмеду Гамзатову — поету і вченому-методисту. Він заслужений учитель Дагестану, старший науковий працівник науково-дослідного інституту педагогіки (Махачкала). Уперше надруковано в газеті “Хіакънат” — 28 квітня 2006 р. Публікацію поеми “Кавказ” супроводить коротке вступне слово Курбана Акімова. Уривок із цієї ж поеми переклав також Омар-Гаджі Шахтаманов, який опубліковано в альманасі “Гьалмагъдеш” — 1964, № 1.

Шеріф Шеріфов — поет кількісно невеликого агульського народу, який населяє Агульський район Республіки Дагестан. Він

“Тарас Шевченко “Кавказ”. Поема. Переклади мовами народів світу” — Київ, 2003 р.

єдин із засновників рідної літератури. Автор поетичних збірок “Далекі зорі”, “Бажання” та ін., пройнятих любов’ю до природи і людей рідного краю. Крім поеми “Кавказ” переклав агульською мовою вірші Т. Шевченка “Не женися на багатій”, “Чого мені тяжко, чого мені нудно”, “Пророк” і вступ до балади “Причинна” — “Реве та стогне Дніпр широкий”, а також “Любіть Україну” В. Союри та “Повій, вітре, на Вкраїну” С. Руданського, які увійшли до відповідних антологій одного вірша мовами народів світу, виданих у Києві.

Над адигейським перекладом “Кавказу” водночас працювали три видатні постаті адигейської літератури. Вперше цю поему вони опублікували у виданні “Поэмхэмрэ. Стиххэмрэ” — Майкоп, 1939 року.

Мурат Джанчатов — поет, прозаїк, перекладач творів О. Пушкіна, І. Тургенева, М. Горького, Л. Толстого, В. Панової, О. Корнійчука. Зі спадщини Т. Шевченка, крім “Кавказу”, в співавторстві з Р. Меркицьким та С. Начем видав згадану збірку, до якої увійшли також поеми “Катерина”, “Наймичка”, вірші “У Бога за дверима лежала сокира”, “І виріс я на чужині”, “О люди! люди небораки”, “Сон” (“На панщині пшеницю жала”), “Не молилася за мене”.

Рашид Меркицький — адигейський поет і перекладач. 1942 року гітлерівці розстріляли поета-патріота в його рідному аулі Натухай. Переклав поему “Катерина”.

Нач Саліх — поет-перекладач. У співавторстві з М. Джанчатовим та Р. Меркицьким відтворив рідною мовою згадані поеми і вірші Т. Шевченка.

В Азербайджані над перекладом “Кавказу” працював відомий поет і літературознавець Аббас Абдулла-огли. Його переклад вміщено у книжці “Фикирлэрим... дилеклэрим” — Баку, 1973 року, а також у виданні “Тарас Шевченко “Кавказ”. Поема. Переклади мовами народів світу” — Київ, 2003 року.

Він автор статей про творчість Т. Шевченка та її популяризацію в Азербайджані, зокрема: “Шевченківські дні в Азербайджані” (1968), “Образ Шевченка в азербайджанській радянській літературі” (1969), “Перші радянські переклади Шевченка в Азербайджані” (1971). Про великого Кобзаря йдеться і в монографії Аббаса Абдулла “Азербайджансько-українські літературні зв’язки” (1982). Узав участь у 15 і 16 наукових Шевченків-

ських конференціях у Києві. Переклав окремі твори І. Котляревського, Лесі Українки, М. Рильського, І. Драча. “Кавказ” переклали також Мікаел Мушфік (Sevcenko T. Kobzar — Баку, 1934) та Сулейман Рустам (Sevcenko T. Secilmis eserleri — Баку, 1939 р.).

У Балкарії в лютому 2007 року Саліх Гуртуєв відтворив “Кавказ” балкарською мовою, а також поему “Тарасова ніч”, присвятив українському поетові вірш “Ти — Прометей”. Балкарською звучала в його перекладі українська народна пісня на слова С. Руданського “Повій, вітре, на Вкраїну”.

“Кавказ” переклав також Умер Алієв у виданні: “Т. Г. Шевченко малъяр тилге” — Нальчик, 1939.

Над вірменською трансформацією “Кавказу” працював знаний Гегам Сарян (“Шевченко Т. “Кобзар” — Єреван. — 1939). Він також переклав більшість поетичних творів Т. Шевченка, які увійшли до вірменських видань “Кобзаря” (Єреван — 1939, 1954, 1961). Присвятив поетові вірші “Тарасові Шевченку” та “Відвідання могили”, кілька нарисів і статей. 1939 р. взяв участь у ювілейних урочистостях з нагоди 125-річчя від дня народження Т. Шевченка у Вірменії та Україні.

У братній Грузії “Кавказ” перекладали здавна й неодноразово. Так, Гандерілі (Домінка Еріставі) надрукувала уривок у часописі “Сахалхо газети” — 1914 — 26 лютого, Ніколо Міцішвілі (у виданні: Шевченко Т. “Кавказ” — Тбілісі, 1937 р.); Ладо Асатіані (в газеті “Індустріал Кутаїсі”. — 1939. — 9 березня); Константи́не Лордкипанидзе (у виданні: Шевченко Т. “Кобзар”. — Тбілісі, 1939); Аміран Асанідзе (у виданні: Шевченко Т. “Кавказ” — 1989).

Раїса КУГНО, провідний спеціаліст-археограф Державного архіву Київської області

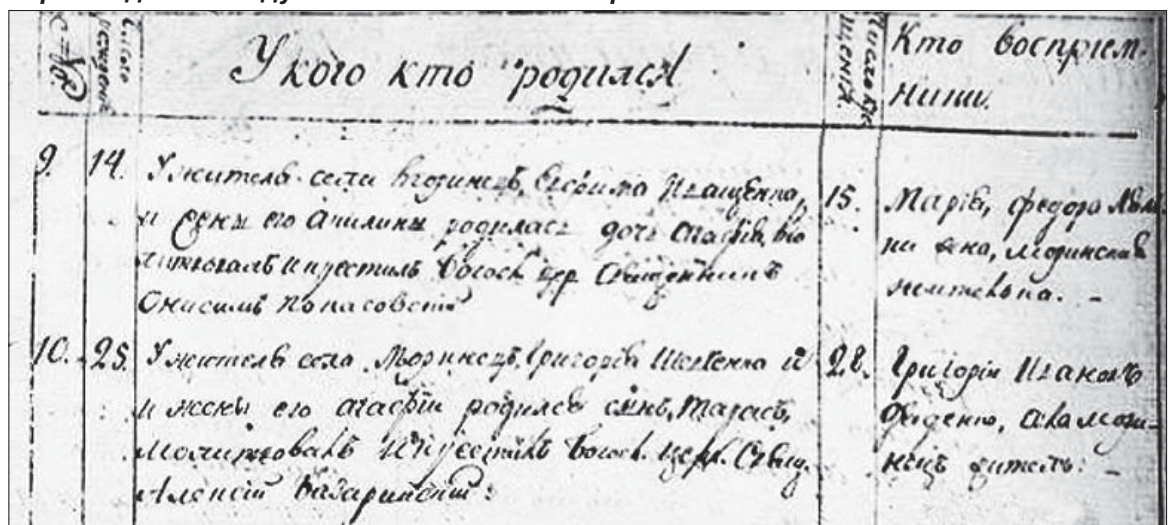
Найвикривальніші поезії Т. Шевченка, що не були включені до “Кобзаря”, розповсюджувалися нелегально серед населення України, а якщо й друкувалися, то тільки за кордоном.

В архівах зберігається багато документів царської Росії, які забороняли твори Шевченка. Серед таких джерел — розпорядження Київського воєнного подільського і волинського генерал-губернатора про заборону творів Шевченка в губернії. У Державному архіві Київської області зберігається рапорт Радомишльського земського ісправника про нагляд за появою в повіті заборонених творів Шевченка. Так, архівні документи свідчать, що 1865 р. у Радомишльському повіті в суді розглядалася справа дворянина Мартина Ільницького. Під час обшуку в нього вилучили уривок із поеми Т. Г. Шевченка “Гайдамаки”, який нині зберігається у фондах архіву.

Цікаві архівні джерела, які розповідають, що 1862 р. в Жандармському саду, де розташований англійський готель, щодня вечорами збиралися кияни. В один із таких серпневих суботніх вечорів там з’явився невідомий чоловік, одягнений в українське національне вбрання. Він говорив українською мовою. У промовах засуджував самодержавство, духовенство, читав твори Шев-

Нелегальний Шевченко

1840 р. уперше в Петербурзі було видано “Кобзар” — збірку поетичних творів геніального поета України Тараса Шевченка. Але в цьому виданні та й у наступних із цензурних причин було опубліковано лише незначну кількість поезій. Царизм усіляко перешкоджав виходу в світ Шевченкових творів.

1814 р., лютого 25. — Запис про народження Тараса Григоровича Шевченка, зроблений у метричній книзі церкви Іоанна Богослова с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії. ЦДІАК України. — Ф. 127. — Оп. 1012. — Спр. 1378. — Арк. 695 зв.

ченка. Час від часу його промови переривали оплески. Близько 12 години ночі 31 серпня 1862 р. невідомого заарештували жандарми. Ним виявився київський міщанин Захарій Іванович Пашевський, який проживав у власному будинку в Старокиївській частині міста по Жандармській вулиці. Працював шевцем кушнірського цеху. Під час обшуку, який провели у його будинку, полі-

ція знайшла рукопис поеми “Кавказ” Т. Г. Шевченка.

Цей твір поет написав у Переяславі 18.ІІ.1845 р. І досі поема є злободенною сатирою. Віра в непереможність народу найповніше виявилася в символічному образі нескоренного Прометея.

Твір не признавався для друку, але поширювався в рукописних списках.

Під час перебування в Україні поет читав свій твір землякам. У грудні 1846 р. Шевченко передав поему А. Міцкевичу через Савича, який їхав за кордон. Вперше її опублікували за кордоном у збірці “Новые стихотворения Пушкина и Шевченка”.

У Державному архіві Київської області особливе місце посідають унікальні документи. Се-

ред них рукопис поеми “Кавказ” Т. Г. Шевченка.

Як запевняв під час слідства Пашевський, 1862 року він знайшов цей рукопис на бульварі: це три аркуші — два з яких бузкового кольору, а третій — зеленого. Є підстави стверджувати, що це саме рукопис Тараса Шевченка. Хоч останнє слово за спеціалістами, які досконало знають історію творчої спадщини Кобзаря.

Із-під арешту Захарія Пашевського звільнили тільки завдяки київським міщанам: Григорію Березовському та Роману Щербині. Через 2 роки на 47-му році життя Захарій Пашевський помер. У зв’язку з цим судову справу проти нього припинили і передали до архіву, де вона зберігається й нині.

Серед заборонених творів поета була і поема “Марія”. Вона належала до тих творів, за які 1911 року Петербурзька судова палата вилучила з “Кобзаря” за редакцією Б. Доманицького значну частину тексту. Поему “Марія” Тарас Шевченко написав у жовтні-листопаді 1859 р. в Петербурзі, існує три редакції твору. Вперше її надруковано 1876 року в другому тому паризького видання “Кобзаря”. Двічі її видавав у Женеві М. Драгоманов.

Т. Шевченко на євангельському сюжетному матеріалі відтворив біблійний міф про Марію й Ісуса. Біблійній легенді поет надав життєвої форми. Замість традиційної сцени благовіщення він розповів історію земного кохання. В поемі

1999 року в київському видавництві “Етнос” побачили світ книжки: Тарас Шевченко “Вибране” (українською та грузинською мовами). Там є переклад “Кавказу” Рауля Чілачави. Це грузинський та український поет, перекладач і літературознавець, доктор філологічних наук, професор, академік Академії національних і соціальних відносин Грузії. Заслужений діяч мистецтв України. Нині посол України в Латвії. Крім “Кавказу”, переклав рідною мовою цикл поезій Т. Шевченка “В казематі”, вірші “Розрита могила”, “Минають дні, минають ночі”, “Ну що б, здавалося, слова”, “П. С.”, “Якби зустрілися ми знову”, “Доля”, “Муза”, “Слава”, “Н. Т.” (“Великомучениче кумо!”), “Чи не покинуть нам, небого”, які склали згадану збірку. Присвятив українському поетові триптих “Шлях до Шевченка”, “Зустріч”, “У Каневі”, “Будинок Шевченка”. Познайомив грузинську громадськість з низкою творів Г. Сковороди, Лесі Українки, П. Тичини, В. Сосюри.

Інгуською мовою “Кавказ” трансформували Хаджі-Бекір Муталієв. Автор творів різних жанрів про минуле й сьогодення інгуського народу. Вперше “Кавказ” надруковано в книжці Шевченка Т. Кобзарь. — Грозний, 1940. Через усе життя проніс любов до поезії Т. Шевченка. До згаданої збірки увійшло ще 16 віршів і поем, зокрема “Заповіт”, “Чого мені тяжко, чого мені нудно”, “Ой одна я, одна”, “Мені однаково, чи буду”, “Сестри”, “У тієї Катерини”, “Наймичка”.

Уперше кабардинською мовою “Кавказ” побачив світ у книжці: Шевченко Т. Г. “Адыгэбзак” — Нальчик, 1939 р. Переклад поеми належить відомому письменнику Алі Шогенцукову. Виявом любові і пошани до українського поета став його вірш “Тарас Шевченко” (1939).

“Кавказ” переклав також Адам Шогенцуков. Опублікований у виданнях “Поети України” — 1954 р. та “Дорога Україна”, кн. 1 — 1955 р., Нальчик.

Карачаєвський поет Осман Хубійлани опублікував свій переклад “Кавказу” в газеті “Ленинни байрагы” — 1989, 8 березня. Йому належать переклади рідною мовою низки поезій Т. Шевченка: “Заповіт”, “Думка” (“Тяжко-важко в світі жити”), “Думка” (“Тече вода в синє море”), “Думи мої, думи мої, ви мої єдині”, “Думка” (“Нащо мені чорні брови”), “Не завидуй багатому” та ін. Автор статті про Т. Шевченка — “Джукьянмазлыкъ шахму” (1989).

Лезгинський поет, публіцист, перекладач Мерд Джалілов, заслужений працівник культури Республіки Дагестан та Російської Федерації переклав “Кавказ” і опублікував його у часописі “Лезги газет” — 2006 р. — 16 березня.

Осетинський поет, літературознавець, кандидат філологічних наук з 1959 року Хаджибати Ардасенов переклав “Кавказ” і опублікував його у виданні: Т. Шевченко “Уацмыстос” — 1954 р. Рідною мовою відтворив ще низку віршів Т. Шевченка і Лесі Українки.

“Кавказ” переклав також Татари Єпхєв і надрукував його у журналі “Мах дуг” — 1939. А взагалі існує вісім перекладів “Кавказу” осетинською мовою.

Переклад “Кавказу” чеченською мовою Шайхі Арсанукаєва вперше надрукований у журналі “Гоч” — 2004 р., № 1. Йому належать і переклади “Заповіту” та окремих творів С. Руданського, Лесі Українки, І. Драча, Ф. Гаріна, М. Тернавського, М. Братана та інших українських поетів.

Поему “Кавказ” переклада також (2008 р.) Хаджіат Зугаєва. Його автограф зберігається у фондах Національного музею Тараса Шевченка в Києві.

батько Ісуса Христа є не бог, а молодий апостол. Усю себе Марія присвячує синові. Вона виховує його в душі вірності ідеям батька. І син стає на шлях боротьби, проповідує нове вчення про те,

*Як в світі жить, людей любить,
За правду статъ! За правду згинуть?
Без правди горе!*

За проповідь нових ідей сина Марії розп’яли. Тепер вона стає на шлях, яким ішов її син. Мати змогла “своїм святим огненним словом” розвіяти “униніє і страх”, вселити в його учнів “дух святий”.

Збереглися в архіві й документи, які розповідають і про переслідування літературних критичних праць про творчість Шевченка, зокрема історію розповсюдження брошури “Замечания на поему Т. Г. Шевченка “Мария” (автор не зазначений) на Київщині.

Ось про що повідали архівні джерела. Одного серпневого дня, залишивши рідну оселю, пішов битим шляхом хлібороб із дідапрадіда Омелян Прозора шукати кращої долі. Проліг його шлях аж за синє море до самісінького Нью-Йорка. Та час від часу точила туга його серце за отчим порогом, за своїми земляками, яких залишив на Канівщині в с. Ємчиха.

Про тугу, що огортала його душу, Омелян Прозорій оповідав у листах і прислав їх з-за океану своїм односельцям. Так, у травні 1898 р. через Козинське поштове відділення своєму односельцю Діонісію Євтуховичу Безверхому, крім

листа, Омелян Прозорій надіслав брошуру “Замечания на поему Т. Г. Шевченка “Мария”. У своєму листі він просить прочитати брошуру й дізнатися, що було на Русі. Таку брошуру він вислав і Степану Яблуневському та Ісидору Володимировичу Толмачу, який два роки тому повернувся з Америки і час від часу листувався з Омеляном Прозорієм.

Тож Ісидор Толмач разом із учителем церковно-парафіяльної школи Лукою Яровим читали цю брошуру разом.

Вислав брошуру Омелян Прозорій і Діонісію Безверхому, парафіяльному священику с. Ємчихи. Той віддав працю в Київську духовну консисторію. Після цього справа дійшла до Київського окружного суду. Всіх згаданих односельців викликали до суду і звинуватили в тому, що вони зберігали в себе брошури, які “мали наклеп на християнську віру”. Листи та брошури за свідченням суддів негативно впливали на мешканців села Ємчихи Козинської волості і це все призвело до того, що між селянами ходять республіканські ідеї про встановлення республіки. Бо, мовляв, тільки там, де республіка, там “гроші витрачають на народну освіту, а не на утримання царів”.

За вироком Київського окружного суду брошуру знищили. Але твори Кобзаря жили серед народу, незважаючи на заборону царату. Його поезії, як весняні паростки, проростали і пускали глибоке коріння в спраглих душах українців.

Ольга ШЛЕМКО: «Шевченкове «Борітеся — поборете!» залишається для нас дороговказом»

— *Ольго Дмитрівно, як Вам вдалося підготувати за короткий час із майбутніми режисерами-каскадерами та режисерами масових театралізованих видовищ таку складну виставу? Це вже не перше шевченківське свято, підготовлене Вами в академії. Як усе починалося?*

— Шевченкові поезії — лакмусовий папірець для визначення рівня професійної майстерності й громадянської позиції виконавців. Щодо вшанування пам’яті Т. Г. Шевченка в нашій академії, то я його започаткувала ще 2005 року. Саме тоді почалася моя поетична шевченкіана в стінах академії. Того ж року почала використовувати творчу спадщину Т. Г. Шевченка у підготовці студентів з акторської майстерності і сценічної мови — тих предметів, які викладаю. Не скажу, що це нововведення сприйняли із захопленням, але причащення студентів Шевченковим словом має не лише пізнавальне, а й патріотично-виховне й метафізичне значення. Слово Кобзаря — благодатний матеріал для формування у студентів навичок сценічного мовлення, підвищення акторської майстерності. Тож 2005 року зі студентами 2 курсу групи РП-63 я підготувала музично-поетичну композицію за творами Т. Г. Шевченка. Нову музично-поетичну композицію за творами Т. Г. Шевченка представили 2006 року на суд вимогливого глядача (переважно викладачі й студенти академії) студенти 4 курсу групи РМ-12. 2007-го глядачі побачили у виконанні студентів 4 курсу, групи РП-214 заочної форми навчання, музично-поетичну композицію “Великий лях”, яка 2008-го “переросла” у виставу. 2008-го я ініціювала і провела в академії конкурс читців поезії Т. Г. Шевченка. 2010 рік ознаменувався підготовкою студентами 4 курсу, групи РМ-08 заочної форми навчання музично-поетичної композиції “У вінок Кобзареві”. Протягом 2008—2012 рр. підготувала для участі у Всеукраїнському конкурсі читців, присвяченому пам’яті Кобзаря, 8 лауреатів.

Працювати над виставою “Борітеся — поборете!” було нелегко. Під час репетицій у студентів виникало чимало запитань щодо незрозумілих для них значень деяких слів, режисерських інтерпретацій тощо. Не всі студенти палкі шанувальники шевченкового слова. Тож довелося переконувати, згадувати непросту історію України, з’ясовувати окремі факти.

— *Ви викладаєте не лише майстерність актора та сценічну мову, а й теорію драми та історію українського театру. Чи не могли*

У Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв нещодавно відбулася поетична вистава “Борітеся — поборете!” за творами Т. Шевченка. Режисер-постановник вистави Ольга Шлемко, професор кафедри режисури театралізованих видовищ і свят Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, заслужена артистка України, кандидат мистецтвознавства виголосила перед початком вистави слово про значення творчості Т. Г. Шевченка для сучасної України. У виставі взяли участь студенти 4 курсу груп РМ-09 (майбутні актори й режисери оригінального трюкового жанру) і РМ-09 (майбутні режисери масових театралізованих видовищ). Цікаво було довідатися від режисера-постановника про особливості роботи над виставою.

б дати бодай побіжну характеристику вистави. Цікаво, чому саме такий початок дійства.

— На початку вистави лунає пісня “Розрита могила” у виконанні рок-гурту “Кому вниз”, це камертон, який налаштовує на певну тональність акторів.

У виставі чотири персонажі: Катерина, Марина, Оксана, Відьма — це різні жіночі долі, але всі вони є уособленням скривдженої, обдуреної, звалтованої України.

Важливий для розуміння вистави образ землячка та землячків, які за вірне служіння престолу й за зраду інтересів свого народу винагороджувалися продажними “срібняками”.

— *Яким чином у Вашій виставі з’явилося корито, що нагадує труну?*

— Метафору “корито” використали у виставі Галицького Молодого театру “Розрита могила”. Цей театр створили 1988 року в Івано-Франківську при обласному Товаристві української мови ім. Т. Г. Шевченка як альтернативний державному обласному музично-драматичному театрові ім. І. Франка. У виставі “Розрита могила” (1989 р., засновник і художній керівник театру В. Шлемко), мені пощастило виконувати кілька ролей (Марини, Оксани, Матері-України). У цього річній виставі “Борітеся — поборете!” Цар кидає в корито мідяки та срібняки так звані українським “землячкам” за вірне служіння престолу і за зраду інтересів свого народу. У трагічній історії України були різні “землячки”, які підгодовувались із різних корит: польських, московських, австрійських, румунських, мадярських, радянських (більшовицьких). Нині корита стали багатопартійними, кримінально-олігархічними, чиновницько-корупційними, а тому шевченківське: “За шмат гнилої ковбаси у вас хоч матір попроси, то оддасте” актуальне й стосується не лише “коритників”, а й ширшого українського загалу.

— *Слід відзначити дуже цілісну літературну основу вистави, ціка-*

ві режисерські знахідки. Які поезії в основі інсценізації?

— В інсценізації використано низку поетичних творів Т. Шевченка: “Думи мої, думи мої...”, “До Основ’яненка”, “Тайдамаки”, “Розрита могила”, “Чигринне, Чигринне...”, “Сон”, “Кавказ”, “І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм...”, “Катерина”, “Марина”, “Відьма”. Однак враження цілісності пояснюється чітко вибудованою єдиною наскрізною лінією вистави та введенням дуже важливого персонажа “Від автора”, по суті, образу самого Тараса Шевченка.

— *Звідки у виставі такі історично достовірні костюми, реквізит? Адже це так не характерно для студентських показів.*

— Костюми і реквізити — це проблема. На жаль, сценічних костюмів у нас немає. Тож доводиться на різні концерти, вистави залучати створений мною власний гардероб, а також брати костюми та реквізит в оренду на кіностудії чи в якомусь театрі. На щастя, для вистави “Борітеся — поборете!” частину костюмів і реквізитів нам дав Київський “Театр юного глядача”.

— *Варту, щоб таку гостру й актуальну виставу подивилися якомога більше людей. Чи зможете організувати її покази за межами академії?*

— Таке бажання є, але здійснення цієї акції пов’язано з багатьма труднощами. Адже це не театр, а згуртовані студенти двох груп, які завершують цього року навчання. Ми плануємо побувати в Каневі на Чернечій горі, вклонитися Великому Кобзареві і показати там виставу “Борітеся — поборете!”

Кожна епоха по-новому відкриває для себе Шевченка, а учасники вистави “Борітеся — поборете!” відкрили і для себе, і для глядача саме того Шевченка, який залишається нашим Сучасником і Дороговказом.

Спілкувалася
Наталка ТЕРЛЕЦЬКА

Микола ТАБОРИТ

Одна з відвідувачок поцікавилася, що надихає митця на таку активну та багатогранну роботу. У відповідь почула: любов до України, до наших людей.

— Ось там, за горбами, моя Зелена (село на Поділлі, де народився художник — Авт.), — показав на одну зі своїх картин Валерій Франчук, — як і все в нас за горбами, її ще не видно, але вона там є, ми родом звідти, ми всі ще в дорозі, в пошуках своєї землі. Натхнення приходить не лише з прекрасними спогадами дитинства, а й завдяки численним зустрічам із моїми односельцями, друзями, які несуть у собі любов до цього світу.

Більшість виставлених полотен Франчука — це Україна в живих почуттєвих, характерних тільки його стилеві, пейзажах, квіткових композиціях. Представлена серія графічних робіт — це творчий звіт із мандрів дорогами Європи: Греції, Італії, Німеччини, Польщі тощо. Під час поїздки він робить багато замальовок, які, повернувшись додому, доопрацьовує, відшліфовуючи кожний штрих, кожну лінію. І в графіці, і в живописі Франчук неповторний, оригінальний, що так цінується в справжньому мистецтві.

Окрема сторінка його творчості — мала дерев’яна скульптура, якою почав займатися порівняно недавно, кілька років тому. Його композиції об’єднуються в серії, кожна робота з яких — яскраво-промислові символи нашої історії — хай то буде Скіфія, Козаччина чи Шевченкіана. І тут, у скульптурі, він теж іде своїм шляхом. Валерій Франчук — ми-

Сад його любові

Напередодні Благовіщення телеканал “Культура” разом із галереєю “Арка” розпочали третій захід у рамках нового арт-проекту “Культура + Р2 = мистецтво”. Нинішня акція — відкриття 149-ї виставки живопису, графіки та дерев’яної скульптури лауреата Шевченківської премії Валерія ФРАНЧУКА відбулося в переповненій галереї Національного музею Тараса Шевченка. “Сад любові” — таку назву виставці дав сам художник. Напевно, і це підтверджували організатори й самі глядачі, вона найточніше відображає зміст і форми творчості митця.

тець успішний. Це засвідчують хай і нечисленні (з причин недорозвинутості мистецького менеджменту, безгрошів’я, байдужості держави) його художні виставки за кордоном.

Тим прикріше було чути від заслуженого художника розповідь про його постійні поневіряння з майстернею. Четверть віку він є членом Національної спілки художників України. Упродовж цього часу він не мав свого кутка, де міг би спокійно працювати. Відому серію “Розгойдані дзвони пам’яті”, яку написав на тему Голодомору і передав у дар музею, робив удома, в дитячій кімнаті доньки. Останні роки його прихистили в дитсадку, в аварійному приміщенні, де взимку холодно, а в дощову пору затікає. За це крім пристойної орендної плати Франчук добровільно та безоплатно веде художню студію для дітей. Але попри все місцева влада (Ватутінська РДА) повсякчас намагається позбавити художника й цього благоденного приміщення.

Нещодавно звільнилася майстерня на Хрещатику, 25, що перебуває на балансі Комунально-

го підприємства з утримання житлового господарства Печерського району в м. Києві “Хрещатик”. Здавалося, що проблему художника, нарешті, хай і через чверть століття, буде вирішено. Тим паче, що творчі майстерні в цьому будинку були побудовані на виконання наказу Кабміну УРСР ще півстоліття тому і відтоді використовувалися за призначенням, хоча й не були власністю НСХУ. Але Київ-рада вчинила за принципом “своя рука — владики”, і віддала майстерню нібито фотохудожнику.

Втім, попри все художник мусить працювати, нести спраглим людським душам красу, любов і життєдайне світло навколишнього світу. Валерій Франчук вважає, що Божий дар, яким наділив його, як і більшість митців, Всевишній, він зобов’язаний віддавати людям у вигляді своїх талановитих творінь. І він їх дарує не лише в переносному, а й у прямому розумінні. У тому-таки Музеї Шевченка, на другому поверсі, експонується його великоформатне полотно за мотивами Кобзаря “Три літа”, подарова-

не ним кілька років тому. Його роботи мають більше півсотні музеїв, картинних галерей України, є вони в близькому й далекому зарубіжжі. На картинах Франчука, як принагідно розповіла представниця університету “Україна”, виховується вже не одне покоління студентів. “Хто доторкнувся до прекрасного, — сказала вона, — хто збагнув красу його пейзажів, увібрав у душу настрої і дух тематичних полотен, той не бігатиме за крикливою дешевизною”.

Вона має рацію. Так само як організатори арт-проекту “Культура + Р2 = мистецтво”. Вони вносять свою частку в популяризацію українського мистецтва. Ініціатор і куратор проекту Руслан Руно, керівник приватної галереї “Арка”, котра має вже понад 600 робіт українських митців, разом із творчим директором ТК “Культура” Тетяною

Бережко мають далекосяжні плани. Існує творча концепція розвитку телеканалу “Культура”, підписана Кабміном, їх підтримує Держтелерадіо. У переліку заходів — організація і висвітлення творчих подій, проведення у рамках телевізійного проекту прес-конференцій, мистецьких зустрічей, створення телефільмів про митців. У суботу стартували вже новим фільмом із цього циклу. Мріють вони й про арт-клуб, де могли б збиратися українські митці-однодумці, проводити літературні вечори, на рівних спілкуватися молоді й старші колеги. Щоб атмосферу наповнював дух творчості, так, приміром, як це було свого часу на популярному фестивалі “Молодість”...

А поки що разом із Валерієм Франчуком збирають і обдаровують красою і високими почуттями усіх, хто завітає у його “Сад любові”.

Микола ЦИМБАЛЮК

За роки насаджування ідеї імпер-соціалізму в цю просту все-сезонну дешеву куфайку Москва одягнула десятки мільйонів тих, кого вважала своїми ворогами, заточивши їх у тюрми й кинувши в ГУЛА-Гівські концтабори. Окуфайованими були не лише кати-енкаведисти, які охороняли ув’язнених, а й бійці командири “могучей і непобедимой” армії. Зрештою, в куфайку одягнули будівника соціалізму — його величність робітничий клас і поголовно все селянство.

Що це не вигадка і не дотепна метафора, підтверджує навіть советське мистецтво (соцреалізм) ХХ століття, яке здебільшого тяжіло до натуралістичного відтворення дійсності. Згадаймо фільми цього періоду, де першопроходці сибірських просторів, герої і статисти будівництв, вугільних копалень, доменних цехів, хлібних полів, фронтів окопів і т. ін., несли на собі цей символ. Його перенесли в свої п’єси драматурги, письменники — у романи й повісті, художники — у картини, скульптури — у статуї... Дух того часу, відповідність епосі без цього образу просто немислимий. Не тьмяний він і нині, набуваючи дедалі більшої художньо-образної виразності сили.

Це засвідчила виставка-інсталяція, що кілька днів тому відкрилася в Києві, в Музеї Івана Гончара. З цього приводу директор музею Петро Гончар так пояснив свій втілений задум:

— Це проект, де все загострено, а представлені етнографічні предмети є надзвичайно яскравою і сильною формою вираження. Зроблено інсталяцію на межі музейної експозиції і художнього проекту. Вона дуже натуралістична, має глибоку ідею і таким чином збудує розум, душу людини.

Читач може уявити: просторе, з чисто вибіленими стінами приміщення, на кожній з яких, по периме-

Куфайка як символ недавньої епохи

Будь-який народ має свій, притаманний лише йому особливий символ. Він — квінтесенція, спресований зміст, ідея, уособлення всього суспільно-державного життя: особистого, політичного, економічного, науково-технічного, соціального, культурного. Для народів колишнього Советського Союзу таким символом став навіть не піднятий на п’єдестали образ “вождя світового пролетаріату” з викинутою вперед правицею, а... куфайка. Звичайнісінька куфайка, стьобана ватяна куртка, що впродовж 70 з гаком років була невід’ємним образом життя переважної більшості громадян 1/6 суші планети.

тру, безвільно-приречено висять куфайки: чисті й засмальцьовані, де з латками чи без гудзиків, де з надіраним рукавом чи полою, звідки стирчить руда вата. Розумієш, що багато побачили на своєму віку ці ватники, бо служили вони власникам не один рік. Зібрані куфайки, як засвідчують написи, походять з усіх регіонів України: Слобожанщини, Полісся, Донеччини, Криму, Поділля, Київщини тощо. А посеред кімнати, у повному безладі купа різноманітного українського народного вбрання: вишиті сорочки й спідниці, кептарикі й керсетки, запаски й плахти тощо. І все барвисте, красиве й охайне таке, що аж очі вбирає...

Петру Івановичу ідея цього проекту прийшла несподівано. Каже: “Мені це було послано з неба!”. Можливо, але вся критична маса спостережень, вражень, думок накопичувалася впродовж його численних етнографічних експедицій Україною.

— Отак їдиш по селах, — розповідав він, — заходиш то в одну, то в другу хату й питаєш господарів: а чи немає у вас чого-небудь зі старовинного вбрання, вишитих рушників, ікон, посуду? Відповідають: “Ой, і було ж, але ми все попалили. Бо нащо нам той мотлох?”.

Таке доводилося чути під час експедицій чи не в кожній господі. “Як же таке може бути?” — запитував сам себе. Якось сяйнуло: “Якщо вони попалили такі безцінні речі, то що ж тоді зберігають?”.

Зайшов до одних людей і по-

просив показати, що ж зберігають вони у дідівських скринях.

Господи! Чого там тільки не було — від драних куфайок до старих бушлатів, — справді різний непотріб.

Ощадливі селяни зберігали те про всяк випадок: щось там накрити чи й самому одягнутися до брудної роботи.

Тоді вирішив Гончар поїхати в інші райони України, подивитися, у що ж ми, українці, переодягнулися. Раніше, до жовтневого перевороту 1917-го, кожне українське село, кожна місцевість мали свій неповторний, колоритний національний одяг, що увібрав і зберігав давні наші традиції. Вони поєднували в собі, з одного боку, загальноукраїнські риси, з іншого — місцеві особливості. Народне українське вбрання було практичним, красивим і різнилося від одягу інших народів. Відтак

і кожна людина мала свій образ.

Проїхав Петро Іванович усю Україну. Ніде не побачив, щоб ходили в національних вбраннях. Куфайка була типовою і для Центральної, і для Східної і Південної України. Сподівався, що бодай Західна Україна, котра жила під Росією значно менше часу, не втратила свого обличчя. Яке ж було його здивування, розчарування і... радість, коли він попоїздив по тій стороні. Радість від того, що ми все-таки єдині, об’єднані куфайкою, бо куфайчана інфекція, як він каже, проникла навіть туди, де й досі вважається, що національні традиції, звичаї і вбрання збереглися найбільше.

Сумно, боляче і гірко стало від того, що ми, українці, так хутко забуваємо своє “Я”. І причиною тому не лише зайди — муравйовці чи денікінці, які розстрілювали киян лиш

за те, що носили під піджаком вишиванки. Левова частка вини лежить і на нас самих. Зрештою, своє неповторне обличчя втратила більшість народів Советського Союзу, бо стали піддатливим матеріалом-біомасою в руках кремлівських “майстрів”. Усі народи “од молдованина до фінна” підстригли під один фасон — куфайку. Це була своєрідна мода, яку Москва диктувала. Мода на бідність, вимога бути всім як один. Ця ідеологія сформувала Советський Союз, кувала й виховувала “нову общность — советский народ”. І виставка-інсталяція яскраво засвідчила наслідки такої політики.

Ідея показу не однопланова, вона багатозмістова. Має кілька рівнів прочитання: соціологічне, політичне, економічне, культурне. Кожна куфайка по-своєму, даруйте за слово, живописна в своїй засмальцьованості чи бозна-яких патьоках. За кожною — яскравий портрет колишніх господарів, що викликають гаму почуттів: жаль, сором, трепет, подив, гидливість, сум, якісь філософські роздуми. Розумієш, що це результат не одних божевільних ідей лєнінів-сталінів-кагановичів. Це й смертельний подих наступаючої глобалізації. Тому представлений мистецький проект можна з повним правом назвати і глобалізаційним.

Ота купа неповторно-барвистого національного вбрання, яке суспільно-політичні процеси перетворюють у нібито сміття, є українськими символами нарівні з мовою, прапором, гербом, гімном. Це те, що відрізняє нас від інших народів і держав, робить нас цікавими для світу, шанованими іншими. Це особливо гостро відчувається на контрасті куфайка—вишиванка. Те, що культура попередніх століть зберегла, вивела і піднесла до рангу національного символу, змушує ще раз замислитися, що відбувається з нами.